

ТОДОРЪ ДРАГАНОВЪ

А
496

ПО НЕРАВЕНЪ ПЪТЪ

РАЗКАЗИ

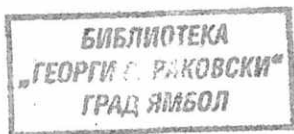
1938

ЯМБОЛЪ

кр 5-32
А85

5-32

434116

ПРАТЕНИКЪТЪ

Полунощъ бѣ минала, а въ малката си спретнато подредена стая учителътъ Пенчо Станевъ продължаваше да чете. Когато въ заспалата тишина на селото, срѣдъ студения мракъ на декемврийската нощъ, кучето на хазаина му проскимтяваше въ съня си отъ студъ, свито до вратата вънъ, на сайванта, Станевъ се сепваше, поглеждаше часовника си и пакъ започваше да чете.

— Така ли страдатъ всички? И така ли е всѣкога? Щомъ страдашъ, трѣбва да будувашъ? Сънътъ да бѣга отъ тебе, щомъ носишъ въ себе си страданието, както нощта бѣга отъ деня? — питаше се той.

Въ нѣкои нощи той никакъ дори не спѣше. Прекарваше нощта въ четене или гледаше сложения на масата портретъ на хубаво русокосо момиче, отъ чистия усмихнатъ погледъ на което се излжчваше само невинностъ и доброта. Когато приближаваше време за училище, измиваше се и отиваше направо въ учебната си стая. Подъ очитѣ му се явиха дълбоки тъмни кржгове. Полинѣ, стърчи се, каточели намалѣ на ръстъ и отбѣгваше всички.

Единъ день, когато се върна следъ предобѣднитѣ занятия въ къщи, Станевъ не намѣри портрета на масата. Нѣкой го бѣ взелъ отъ тамъ. Почука и влѣзе при хазаитѣ.

— Добъръ день, Станевъ. Трѣбвамъ ти каточели за нѣщо — заговори хазаинътъ му.

Станевъ гледаше ту хазаина, ту хазайката, но не заговорваше. Сякашъ не ги виждаше. Хазайка-

та сложи столъ до него и го покани да седне, следъ това мина въ другата стая, кждето се чуваше шев-на машина, и заговори съ нѣкого.

— Господинъ Матеевъ... тамъ имахъ единъ... портретъ на масата... и... — започна съ тихъ гласъ и не довърши Станевъ.

— Да отидемъ въ твоята стая. Нека тамъ да си поговоримъ, — го помоли хазаинътъ, като бащински го потупа по рамото и поведе къмъ стаята му.

— Слушай, Станевъ! — обърна се Матеевъ къмъ приседналия на леглото учитель. Като бившъ учитель, азъ не мога да не съмъ близъкъ съ колежитѣ ти. Отъ тѣхъ всичко научихъ и унищожихъ портрета на Денева. Изгорихъ го! Не ме гледай тъй прехласнато и сърдито! Направихъ го заради тебе. Тая жена не заслужава това! Когато за нея и рода ѝ се носѣха най-лоши слухове, дори казваха, че сестра ѝ е огровила мъжа си, само ти не я отбѣгваше, само ти бѣ добъръ къмъ нея. Поискалъ си я дори за жена. Научихъ, че тя била съгласна, но сетне лѣкарътъ Деневъ развалилъ всичко. Той е халосанъ човѣкъ. За всичко лошо го бива и, ако...

— Оставете всичко това, господинъ Матеевъ! Кажете ми само, истина ли е, че портретътъ е изгоренъ!

— Ще ти покажа рамката въ пепелта на печката. Нали е отъ металъ, рамката не смогнахъ да изгоря. Не ме прекъсвай! Скоро ще свърша. Този портретъ те омагьосваше и не знаа докжде щѣше да стигнешъ. Тръсни се, ей тъй, като росенъ заякъ, и я забрави! Младъ си и животътъ е предъ

тебе. Азъ дори съмъ доволенъ, че не се свърза съ Денева, защото...

— Не Денева, а Филипова! — извика гнѣвно Станевъ.

— Е, нека да е Филипова, въпрѣки че всички забравиха бащиното ѝ име и я наричатъ съ името на мъжа ѝ. Добре стана, че се яви докторъ Деневъ. Иначе щѣше да се оженишъ и щѣше да я доведешъ тука. Тая пасмина отъ сифилитиченъ родъ щѣше да разбърка набързо много нѣща въ Дриново. Нека си стои въ Ръжица и да не учи женитѣ ни да ни тровятъ! За една такава... никаквица не бива да ставашъ за смѣхъ. Докторътъ се изложи, че се ожени за нея, а ти още повече се излагашъ, като си се обърналъ на жълтъ пустиникъ заради нея... Защото те е пренебрегнала, за да предпочете лѣкарчето. Ти знаешъ ли...

— Стига! Разбрахъ, разбрахъ! Нетърсенъ доброжелателъ!... Имамъ работа сега. Ще готвя лекции. Другъ пжтъ ще се доизкажешъ, — каза Станевъ, като ставаше.

Вечерта, за първи пжтъ следъ сватбата на учителката Филипова, видѣха Станева да влѣзе въ разговоръ съ селяни. Той разговаря съ нѣкои въ читалищната читалня и се съгласи да вземе роля въ изнасянето на пиесата „Тъмни зори“.

Матеевъ не можеше да си намѣри мѣсто отъ радостъ. Върна се веселъ отъ читалището, преди да се върне Станевъ. Затръшна вратата на стаята и завика на жена си:

— Дай по-скоро портрета на Надя! Той може вече безъ него! Лесно можелъ да се отгърси чо-

вкътъ отъ тая мъжа, но нѣмало кой да я разкърти до сега... Да намѣси и отрова, и болести вжтре... Не можешъ го позна. Поздравява, приказва, като че нищо не е било. Не бърза да се върне вкъщи, защото знае, че нѣма какво да гледа вече на масата си. Бѣше се побъркалъ съ тоя портретъ.

И, като отвори печката, Матеевъ хвърли вжтре портрета.

— Ей, какъ не цапахъ Надя! Изкарахъ я отъ дявола по-черна, само и само да престане да мисли за нея. А той да знае, че тя сама ме помоли да я черня! Когато ходихъ въ четвъртъкъ въ Ръжица, отбихъ се у тѣхъ. Докторътъ бѣше въ Каменово, та тя ме разпитва за Пенча. Мъчно ѝ е, че страдалъ, та ме помоли да махна портрета ѝ и да го раздумамъ. Хеле, свършихъ я! Сега и Надя ще се рацва, а, като отида въ града за пенсията си, ще зарадвамъ и баща му, — говорѣше на жена си Матеевъ и гледаше, какъ тъмнѣятъ и потъватъ срѣдъ пламъка въ печката бронзовитѣ рамки на портрета.

* * *

На следната година въ Дриново назначиха още една учителка. Тя учителствуваше за първа година и още въ началото потърси напжствия въ работата си отъ Станева, работилъ вече нѣколко години като учителъ. Между тѣхъ скоро се яви любовта, за която Станевъ мислѣше, че никога нѣма да изгрѣе вече въ сърдцето му. И, когато му се струваше, че нищо не може да попрѣчи на въз-

можността за единъ общъ животъ съ новата му колежка Ирина, между нея и него се яви единъ школуванъ въ флирта и повърхностната любовъ Донъ Жуанъ — братътъ на лѣкаря Деневъ, когото въ Ръжица галено наричаха Насю. За него говорѣха, че билъ студентъ. Дошелъ отъ София ужъ за нѣколко дни на гости при брата си, а се застоя съ месеци. Ходѣше изъ околнитѣ села, пиеше съ най-тъмнитѣ хора въ тѣхъ и се увираше, обикновено неканенъ, между учителитѣ, при срещи и театрални забави.

Насю бѣ пълна противоположностъ на брата си. Между многото си лоши качества, той се отличаваше и съ необикновеното си безсрамие. Започна почти всѣки день да идва въ Дриново и нахално ухажваше Ирина. За да се хареса на Станева, осмиваше брата си за въздържателната му дейностъ, като я съпоставяше съ миналия му животъ, при следването му. Това, обаче, не му помогна да се сближи съ Станева, който винаги прѣвъ напущаше следъ часоветѣ си училището, щомъ знаеше, че въ училищната канцелария е братътъ на похитителя на първата му любовъ. Стана отново мълчаливъ и пакъ почна да страни отъ всички.

Ирина знаеше отъ колегитѣ си близкото минало на Станева, когото искрено обичаше, и отбѣгваше брата на лѣкаря. Тя разбра, че, ако навреме не пропжди нахалника отъ себе си, ще убие любовта на любимия мъжъ къмъ нея.

— — — — —

Членовете на читалището щѣха да представятъ нѣкаква пиеса. Бѣха помолили Станевъ да имъ приготви нѣколко надписа за известяване на забавата. Когато Станевъ работѣше въ читалищния салонъ, дочу разговоръ въ коридора. Вънъ бѣха Ирина и Насю.

— Не се ли срамувате? Не разбирате ли, че за мене не сте нищо? Какво само се натрапвате и ме гоните на всѣка стѣпка? Не Ви поздравявамъ, не Ви говоря и не съмъ Ви дала съ нищо да разберете, че се приструвамъ, като върша това! Какво още искате? — говорѣше задъхано Ирина.

— Само тебе, мила! Чуй ме и...

— Колко сте жалъкъ! Не виждате, колко отвращавате! Махнете се! Отивамъ при колегата си Станевъ, когото само обичамъ, а не искамъ той да Ви види съ мене.

— При оня, нѣмия ли? — запита раздражено Насю.

— Нѣмъ, но любимъ! Хайде! Махайте се! — чу се пакъ сподавениятъ гласъ на Ирина.

— Ще дойда да ви погледамъ двамцата. Една действително хубава Елена и единъ идеаленъ Квазимодо.

Въ салона се чуха стѣпки, които се приближаваха. Въ сива блуза, съ четка въ рѣка, Станевъ излѣзе отъ читалищния салонъ и се приближи до занѣмѣлия отъ страхъ Насю.

— Ако следъ тия думи на наистина хубавата Елена, не се прѣждосате завинаги и не престанете да дразните погледа ѝ, Квазимодо ще Ви смаже главата като на змия. Махайте се веднага въ Ръ-

жица! Търсете тамъ нѣкоя като госпожата на брата Ви! Не всички сж като нея.

— Пакъ ще се срещнемъ! — изрѣмжа Насю и забърза навънъ.

* * *

Следъ този день Насю не стѣпи въ Дриново. Заредиха се щастливи дни за Ирина и Станевъ. Следъ Великденъ тѣ се ожениха. Никога по тоя край не бѣха виждали толкова влюбени единъ въ другъ млади хора следъ сватбата.

— До време ще е, — казваха нѣкои. По малко навсѣкжде е тѣй, че сетне... Скутунá, мръсница, пангалозинъ... нѣматъ край.

Не стана така. Годиניתъ минаваха, а Станеви все бѣха сочени като най-добри съпрузи. Две деца имъ кръсти стариятъ учитель Матеевъ, които пълнѣха съ обилни радостни звуци къщата имъ.

Но злото никога не спи и никого не оставя неспоходенъ. То идва неизмѣнно, както идва есенъ следъ лѣтото.

Когато по-малкото дете на Станеви бѣ въ първо отдѣление, заболѣ отъ дифтеритъ. На първия день на Коледа фелдшерътъ въ селото откри болестта, но, изглежда, бѣ късно вече да се спаси детето. Бѣ като вцепенено. Болестта го топѣше и само отъ време на време то простенваше.

— Може би ще му се помогне, — говорѣше фелдшерътъ на онѣмѣлитъ отъ тревога родители. Трѣбва, обаче, веднага да му се постави инжекция съ противодифтеритенъ серумъ. При мене нѣма

такъв серумъ. На насъ, фелдшеритъ, е забранено да поставяме тия инжекции, затова трѣбва бързо да съобщите по телефона на лѣкаря въ Ръжица да дойде и направи това.

— Не искамъ да го видя въ кжщата си, — сепна се, като чели отъ сънь, Станевъ. Не можете ли да поискате да Ви прати серума и Вие да поставите инжекцията?

— Не мога. И да го моля, той нѣма да прати. Нали Ви казахъ, че на насъ не позволяватъ да лѣкуваме съ противодифтеритенъ серумъ. Трѣбва да бързате! Време за губене нѣма.

— Пенчо, забрави заради детето, че мразишъ тоя човѣкъ! Сега, преди всичко, ти си баща! Опитай се да склонишъ Денева да дойде! — говорѣше презъ сълзи Ирина.

— Вашъ дългъ е, Станевъ, да го повикате. Неговъ дългъ е да дойде веднага, — каза фелдшерътъ, като вземаше шапката си и се канѣше да излѣзе.

— Азъ не мога да направя това, Ирино.

— Тогава азъ ще го повикамъ по телефона, — каза тя.

— И ти не трѣбва да го правишъ! Може би Васко не е така зле и ще оздравѣе. Боледувалъ е и другъ пжтъ и му е минавало.

Когато фелдшерътъ излѣзе, майката се сви до леглото и зариде. До нея, съ ржка на рамото ѝ, стоеше бащата. Той се страхуваше за живота на детето си, а мислѣше, че заради нищо не би могълъ да се обърне за услуга къмъ нѣкого отъ Деневи. Спрѣчкването му съ брата на лѣкаря уве-

личи ненавистята му къмъ тия хора. Толкова се бѣ разрастнала омразата му, та му се струваше, че не би отишелъ у тѣхъ, ако ги сполетѣше сжщото, и отъ него случайно зависѣше живота на детето на Денева. Мислѣше, че винаги е откъсната връзката между неговия домъ и братята Деневи, които единъ следъ другъ се изпрѣчваха на пжтя му и го подхвърлиха на мжчителни и дълги страдания.

Вънъ се спущаше мразовита зимна нощъ. Въ покрива просвирваше леденъ вѣтъръ. Отъ близката крѣчма долиташе свирня на гайда и се чуваха чести подвиквания. Детето простенваше и пакъ утихваше. Ирина, не мигнала две нощи, бѣ задрѣмала до леглото му.

Безшумно Станевъ облѣче палтото си и на прѣсти се запжти къмъ вратата. Бледенъ отъ бушувалата въ него борба, той бѣше решенъ вече на всичко, за да спаси детето си. Когато бѣ до вратата, откъмъ двора се чуха гласове, които се приближаваха. Станевъ се спрѣ като вкамененъ. Той позна гласа на лѣкаря Деневъ, който разговаряше съ хазаина му. На вратата се почука. Недокачалъ отговоръ, лѣкарътъ отвори вратата. Той носѣше пжтничка чанта съ себе си и дишаше ускорено.

— Извинете ме, че идвамъ неканенъ! — каза той. Тукашниятъ фелдшеръ ми каза преди малко, че детето Ви е дифтеритно. Врѣщамъ се отъ Пресияново, а имамъ въ себе си серумъ. Нека прегледамъ детето!

Ирина се събуди и изправи на крака. Безъ да каже нѣщо, Станевъ се оттегли къмъ печката.

Лъкарътъ поиска лъжица и помоли да приближатъ лампата. Той прегледа гърлото на детето и бързо затършува въ чантата си. Извади малко стъкълце, счупи края му, напълни спринцовката си съ серумъ и на два пжти го прелѣ въ тѣлото на стенещото дете.

— Имало е щастие, — рече Деневъ. Повикаха ме въ Пресияново, за да прегледамъ детето на кръчмаря Кодовъ. По признацитѣ, които баща му ми събщи преди да тръгна, можеше да се предположи, че детето му е дифтеритно, затова сложихъ въ чантата си две стъкълца серумъ. Детето действително бѣ болно отъ дифтеритъ, и едното стъкълце употрѣбихъ тамъ. Ако на връщане пжтътъ ми не минаваше презъ Дриново и не бѣ завикалъ подиръ каруцата фелдшерътъ Стояновъ, за да дойда, допушамъ, че щѣше да дойде найлошото.

— Ще се спаси ли, господинъ докторе? — запита задавена отъ сълзи Ирина.

— Спасено е вече. Болестъта, както се вижда, е доста напреднала, но, макаръ и съ малко, изпреварихме. Сега задушаването е напълно избѣгнато. Но азъ трѣбва да си ходя. Не слагайте толкова дърва въ печката и подържайте еднаква топлина въ стаята.

Станевъ не чувствуваше вече слабостъта, която го бѣ обхванала при идването на Денева. Колѣнетъ и ржцетъ му не треперѣха вече. Чувството на отвращение отъ този човѣкъ, сякашъ се бѣ стопило. Той стана, извади пари отъ джеба си, приближи се до Денева и заговори:

— Благодаря Ви! Вие спасихте детето ни. Не зная, колко струва инжекцията, но, ето, вземете тия двеста лева. Ако трѣбва повече да се плати. . .

— Не, Станевъ! Серумътъ струва петдесетъ и петъ лева и само толкова мога да приема. Азъ само се отбихъ тукъ. Кодовъ ми плати повече, защото ме бѣ повикалъ и ходихъ чакъ въ Пресияново. Сбогомъ.

Внънъ предъ дворната врата затрака каруцата, която отнасяше Денева къмъ Ръжица.

*

Детето бѣ спасено. Измина година, и съпружитѣ Станеви започнаха да забравятъ кошмарнитѣ нощи, въ които смъртъта се бѣ надвесила надъ кжцата имъ. На Василевдень у тѣхъ се бѣха събрали: фелдшерътъ Стояновъ, стариятъ учитель Матеевъ, заедно съ съпругата си, и учительтъ на второ отдѣление Миневъ, при когото учеше тази година Васко. Нѣкой заговори за децата на Станеви.

— Посрѣщаме гости на именния день на Васко, — заговори Ирина. Ако не бѣхте Вие, господинъ Стояновъ, Васко не би уцѣлѣлъ. Вие сте тичали подиръ каруцата на доктора, когато се е връщалъ отъ Пресияново, за да му кажете, че детето ни е болно. Колко сме Ви благодарни! Още малко трѣбваше на смъртъта, за да го грабне. Деневъ е дошелъ въ Дриново нея привечеръ като пратеникъ отъ Бога. Той бѣ пратеникътъ, отъ когото чакахме помощъ.

Стояновъ се раздвижи на мѣстото си и погледна къмъ Матеевъ. Отвори уста да заговори, но стариятъ учителъ го изпревари:

— Тръбва да ви кажемъ всичко. Понеже е вече минало, можемъ да ви кажемъ истината. Историята за болестта на детето на Кодовъ отъ Пресияново я измислихме съ Стояновъ. Ние настояхме предъ Денева да лъже, защото се страхувахме, че може Станевъ да не го допусне до детето, ако знае, че се е заплътилъ отъ Ръжица, само заради него. Азъ още не зная дали наистина имаше смисълъ да караме човѣка да лъже, но направихме го. Ами какво друго да направимъ бе, Пенчо? И ние се бѣхме объркали тогава. Когато Стояновъ ми каза, че не си билъ съгласенъ да се вика Деневъ въ къщата ти, разбрахме, че си много злопаметенъ и ще погубишъ детето си. Тогава азъ повикахъ доктора по телефона и той веднага тръгна. Като спрѣ каруцата до училището, бързо скочи и се заплети за насамъ. Така бързаше, че азъ и Стояновъ тичешкомъ едва му разправихме, какъ да лъже.

— Благодаря и на двамата, но нѣмало смисълъ да учите Денева да лъже. Азъ бѣхъ решилъ по това време самъ да го търся. Въ тази нощъ, когато дойде пратеникътъ, както го нарича Ирина, азъ разбрахъ, че омразата е глупаво чувство. Да подхвърлишъ на смъртъта детето си, защото мразишъ единъ човѣкъ, който не ти е никакъвъ врагъ!... — правѣше за първи пѣтъ изповѣдь Станевъ.

— Добре, но съвсемъ друго си говорилъ ти тогава на Стояновъ. И, за да дадемъ възможностъ

на доктора да си свърши работата, ако ти скочишъ да го пждишъ, ние стоиме тука, въ другата стая, за да те вържемъ, ако стане нужда. Тѣй че, каквото и да правѣше, докторътъ щѣше да си свърши работата.

— Нали си кръстникъ на Васко, ако би се дошло и до връзване, пакъ правото щѣше да е на твоя страна, — каза усмихнато Станевъ. Добре стана, че научихъ тия подробности. Сега у мене още по силно се затвърди убеждението, че Деневъ е истински човѣкъ и лѣкарь.

ЖЕРТВА НА ДЪЛГА

Въ воденицата на дѣдо Христо Чолака тая вечерь бѣ настанало голѣмо оживление. Съседната парна мелница бѣ повредена, та тукъ се насѣбраха много млевари. Навсѣкжде се носѣха гласове. Вѣнъ се чуваха честитѣ мучения на добитѣка, а вжтре — подвиквания и непрестанно тракане на кречеталата на двата голѣми воденични камѣка.

Край огнището бѣха се разположили трима души отъ града — чести гости на дѣдо Христо — единъ поетъ—дърдорко, единъ консервиранъ отъ мастика журналистъ, организиранъ риболовецъ, и единъ старъ закоравѣлъ ергенъ отъ дружество „Икиндия“.

Около гоститѣ отъ града, предъ буйния огънь въ огнището, се бѣха събрали и нѣкои отъ млеваритѣ, които щѣха да чакатъ редъ и да насипватъ чакъ на другия день. Поетѣтъ дрѣмѣше и, когато го побутваха и подканяха да пие ракия, която дѣдо Христо подаваше въ стара нечиста чаша, той се сърдѣше и оборваше пакъ глава въ дрѣмка.

— Дѣдо Христо, ти си ловилъ много риба. Кжсаль си мрежи, кърпилъ си ги. . . Помогни ми да закърпимъ дупкитѣ на малкия винтеръ, — обърна се журналистѣтъ Касъмовъ къмъ Чолака.

— Ловилъ съмъ и пакъ лоя, но други плетатъ сега мрежитѣ. Очитѣ ми не виждатъ, а на лампа гледамъ като презъ сито. Накарай нѣкой отъ селянитѣ да ти помогне. Въ този край повечето отъ тѣхъ сж рибари и разбиратъ отъ кърпене и пле-

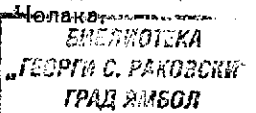
тене на мрежи. Дорде не се е скрила месечината, трѣбва да поставишъ винтеритѣ. Иначе, въ тъмното, можешъ наопъки да ги сложишъ. Преди двайсетина години отидохъ една ноцъ за риба. Валѣ джѣдъ рано вечерѣта. Като превалѣ, грабнахъ мрежата и се запжихъ край Тунджа. Ноцѣта бѣше много тъмна. Като вървѣхъ, на едно мѣсто лѣсна предъ мене вода. Помислихъ, че е рѣката. Поставихъ пржитѣ на мрежата и почнахъ да я залагамъ. Слагахъ, дигахъ, слагахъ, дигахъ. . . нищо не се хваща. Наближаваше да разсъмне, а нито едно рибче не бѣхъ хваналъ. По едно време край мене почнаха да минаватъ хора, които отиваха на работа. Единъ се провикна:

— Какво ловишъ бре, байно? Не виждашъ ли, че туй е гьолъ отъ насѣбраната вода отъ снощния джѣдъ?

— Не думай! — рекохъ му азъ и заоглеждахъ мѣстото. Като се взрѣхъ по-добре, разбрахъ, че съмъ залагалъ презъ цѣлата ноцъ мрежата въ гьола на пазара. Разсъмваше се. Засрамихъ се, прибрахъ мрежата и си отидохъ въ кжщи. Та и ти. Смѣтай я! По месечината залагай винтеритѣ, да не станешъ за смѣхъ.

— Човѣкъ може да стане за смѣхъ и денемъ, — обади се стариятъ ергенъ Ганевъ. За твоя братъ, Колича Благой, разправятъ, дѣдо Христо, че билъ много едъръ и силенъ човѣкъ. Вѣрно ли е?

— Два метра високъ. Тежеше 102 оки и воденичните камъни за него не тежаха нищо. Но изяждаше една панакода хлѣбъ, — отговори

— За него разказватъ, — подхвана пакъ Ганевъ, — че пътъ не гонѣлъ, когато се връщаль отъ воденицата. Оттука отиваль за града направо презъ нивята. Въ единъ зименъ день, къмъ обѣдъ, се връщаль отъ воденицата, пакъ така направо презъ полето. Като минаваль край турскитѣ гробища, гледа до плета, вѣнъ отъ гробищата, единъ навитъ юрганъ въ снѣга. Взема Благой юргана подъ мишница и си отива вжщи. Като разгнали юргана, какво да видятъ! Вжтре имало една умрѣла кадъна. Примрѣли отъ страхъ близкитѣ на бай Благоя, а той само напсуваль, навилъ отново юргана съ кадъната, както го намѣрилъ, и го занесълъ пакъ на мѣстото му. Обърква се понѣкога човѣкъ. . .

— Точно така бѣше, — извика Чолака. И азъ заничахъ на сайванта кадъната, когато разгвяха юргана. Сетне цѣла година я сънувахъ. Хайде сега, стѣгайте винтеритѣ, че ще спимъ.

* * *

Дѣдо Христо, изтегнать съ скръстени ржце до огнището, вече хъркаше, когато вѣнъ, задъ яза, се чува силни охкания. Незаспалитѣ още млевари изкочиха навѣнъ. Разнесоха се, смѣсени съ шума на биещата въ колелетата вода, гласове. Чуваха се откъслечни думи. Събуденъ отъ незагълхващия шумъ навѣнъ, стариятъ воденичаръ се облѣче набързо и сжшо излѣзе предъ вратата на воденицата.

— Дѣдо Христо, дай малко ракия, Касъмовъ се рани, — викаше помощникътъ му Евтимъ и тичаше къмъ него.

— Какво стана бе? Защо ти е ракията? Какво викате? — питаше дѣдо Христо.

— Касъмовъ си проби крака до прѣститѣ. Трѣбва да е билъ пиянъ. Като набиваль единия колъ на винтера отататкъ яза, не усѣтиль, че кракътъ му, подъ тинята, билъ малко напредъ и колътъ ще го засегне. Колътъ билъ добре изостренъ и малко останало да излѣзе отъ другата страна. Дай малко ракия сега, че не можемъ да спремъ кръвта!

— Пиянъ човѣкъ, брей! Ще се похарчи за нищо, — тюккаше се едва изтрезнѣпиятъ следъ съня си воденичаръ, като забърза къмъ огнището да даде на Евтима ракия и нѣкоя стара риза за превръзка.

Следъ малко, подпиранъ отъ Ганевъ и помощника Евтимъ, Касъмовъ се довлѣче до огнището, като куцаше и стенѣще високо.

— Каква стана тя? Защо не заложимъ винтеритѣ преди да пиешъ? Като пие човѣкъ ракия, трѣбва само да яде и спи. Пиянъ човѣкъ работа не върши, — мърморѣше дѣдо Христо.

— Охъ! Тинята ми прѣчеше да съобразя. Колътъ билъ надъ крака ми, а азъ ударихъ силно съ чука. Дано не се инфектира кракътъ! Иначе, за кжде съмъ? — охкаше Касъмовъ.

— Хайде холанъ, сега пѣкъ инфекция! На мене камъкътъ смаза и откъсна и прѣститѣ и дланъта ми, — ни докторъ гърсихъ, нито фелдшеръ — и пакъ ми мина, а ти отъ едно убождане се развайка като жена. Лѣгай сега на моето легло и спи, а утре ще те занесемъ съ каруца до града. Хайде,

лѣгайте всички, че ще съмне, а утре повече работа ни чака, — обърна се дѣдо Христо къмъ насъбратитѣ и смѣлчани млевари, като поставаше единъ козякъ до огъня и се канѣше да легне.

* * *

На другия день въ вестника на Касъмова, покрай невѣрнитѣ съобщения, че кметътъ на село Мартиново билъ нападнатъ отъ вълчица, върху която стрелялъ и я ранилъ; че свещеникътъ на село Равнецъ билъ намушенъ отъ бѣсна крава и едва се спасилъ, като расото му останало на рогитѣ на кравата, мждръше се и следното съобщение:

Жертва на дълга

Въ днешното смутно и отречено време тежъкъ е кръстътъ на добросъвѣстния журналистъ. Днесъ на истината се служи съ цената на живота.

Вчера върху нашия отличенъ редакторъ г. Касъмовъ, който години наредъ изобличава и порицава неджзитѣ въ нашия политико-общественъ животъ, бѣ устроено едно срамно покушение, съ което се целѣше да бжде той премахнатъ веднѣжъ завинаги. Изпълнявайки най-добросъвѣстно своя журналистически дългъ, на връщане отъ с. Гюрово, той е билъ нападнатъ въ гората отъ две непознати лица, които сж стреляли върху него и сж го ранили въ лѣвия кракъ. Искаха да заглушатъ гласа на достойния стражъ на истината и съвѣстятъ!

Нека палачитѣ не хранятъ глупави надежди, че поне отчасти сж постигнали целта си! Лъжатъ се жестоко, ако мислятъ, че сж стреснали г. Касъмова. Глупаво е да се мисли, че той се е уплашилъ отъ тѣхъ и нѣма повече да изнася кирливитѣ имъ ризи.

Хусъ умрѣ нѣкога на кладата, но истината не угасна, а бодра и свежа излжчи обилна свѣтлина. Не се гаси туй, що не гасне!

Знаемъ откъде иде ударътъ. Той постига, обаче, обратенъ резултатъ. Този ударъ импулсира г. Касъмова да поведе по-ожесточена борба до окончателното изкореняване на злото. За сега толкова

ВЪ ГОРАТА

Проданъ и семейството му довършваха жетвата. Женѣха последната си нива задъ Кара-баиръ. Въ непосилния зной тукъ тѣ бѣха поне близко до студена вода и се хранѣха подъ хубави сѣнки. Тѣхната нива бѣ последна до гората. Въ гората край нивата разпрѣгаха воловетъ, подъ њейнитѣ дървета почиваха и се хранѣха, тамъ слѣше и най-малкото дете на Продана, въ люлка до голѣмия брѣстъ.

Последниятъ день отъ жетвата изминаваше. Проданъ и близкитѣ му бързаха да поженатъ нивата. Когато привечеръ детето имъ се събуди и заплака въ люлката, жената на Продана завика на по-голѣмото си дете:

— Тенчо, дай на Жечка малко вода и залюлѣй я пакъ да спи!

Детето продължаваше да плаче. Сега Проданъ завика на свой редъ на Тенча, но никой не се обади, а Жечка продължаваше да плаче.

— Мито, — каза Проданъ на жена си, като избѣрваше съ ржавъ потъта отъ лицето си, — тоя халосникъ е заспалъ. Иди при детето, че ще се пукне отъ плачъ!

Мита замири детето и потърси съ очи Тенча около колата. Не го видѣ никжде. Обиколи, съ Жечка въ рѣце, близкитѣ пѣтеки, търси при извора. Нѣмаше никаква следа отъ детето ѣ. Тя отиде при колата и извика на мжа си. Когато Проданъ научи, защо го викатъ, навлѣзе въ гората и почна сърдито да вика:

— Тенчо! Тенчо! Ела тука, че ще ти откъсна ушитѣ.

Той бѣше сърдитъ, че напуша работата си. Заникна тукъ-тамъ изъ по-гжститѣ мѣста на гората, като мислѣше, че Тенчо е заспалъ нѣкжде. Пресѣче гората на югъ чакъ до дола, като непрестанно викаше. Изви на изтокъ, отдалечи се толкова, че на нивата не чуваха вече гласа му, но никжде не намѣри детето.

Привечеръ небето се покри съ тъмни облаци. Задуха вѣтъръ. Загубилъ почти гласъ отъ викане, изморенъ, Проданъ се върна на нивата. Като го видѣ, че се връща самъ, Мита заплака неудържимо.

— Божичко! Какво стана съ туй дете! Продане, Продане! Иванъ каза, че, като ходилъ днесъ за вода, видѣлъ цигани-жетвари. Ние не ги видѣхме, но тѣ сж минали следъ Ивана по този пѣтъ нагоре. Дали тѣ не отвлѣкоха детето ни?

Проданъ седна изтощенъ на земята и каза съ пресипналъ гласъ:

— Ходихъ чакъ до дола, търсихъ го и въ Марковската гора, все викахъ, но никой не се обади. Лошо е, че само съ воловетъ сме тука. Ако имаше конь, можеше да се стигнатъ скоро циганитѣ.

— Но ти и Иванъ трѣбва да отидете подиръ циганитѣ. Майчице, ако сж го забрали, и вие не ми го върнете, азъ ще полудѣя!

Проданъ погледна Иване. Иванъ разбра тоя погледъ, взе брадвата отъ колата и каза:

— Чичо Продане, азъ ще дойда съ тебе. Трѣбва да бързае, докато не се е стъмнило.

Когато двамата мъже изминаха нагорнището, решиха да се раздѣлятъ и да търсятъ Тенча, като държатъ посока къмъ Манда-дере, където подъ върбитѣ отсѣдаха обикновено циганитѣ. Проданъ не бѣ миналъ първия пътъ презъ това мѣсто, затова самъ предложи да се раздѣлятъ, като все още вѣрваше, че Тенчо не е похитенъ, а се е изгубилъ изъ гѣстата гора.

Съвсемъ изнурени отъ напраздно търсене изъ гѣсталацитѣ, Проданъ и Иванъ почти по тъмно се намѣриха при Манда-дере. Тамъ нѣмаше никого. Наоколо бѣ тъмно и влажно. Иванъ не смѣеше да заговори съ чичо си. Бащата захѣла отъ мъжа и хвана пътя за Марково. Иванъ го следваше. Безъ да говорятъ, Проданъ и Иванъ стигнаха въ селото, където имъ казаха, че никой не бѣ виждалъ циганитѣ.

Проданъ излѣзе отъ Марково съвсемъ сломенъ. Сега всѣка мисълъ за връщане на нивата безъ Тенча бѣше далечъ отъ него. При Манда-дере той помоли Ивана да търси пакъ детето, като държи посока къмъ нивата и да се върне при другитѣ, ако не го намѣри, а самъ навлѣзе въ най-гѣстата частъ на гората — Слѣпата гора.

Мина полунощъ. Отмалѣлъ, съ примрежени отъ сълзи очи, съ изпокжсани дрехи, Проданъ непрестанно сновѣше изъ мрачната гора и викаше презъ сълзи детето си. Тенчо бѣше първото му дете. Какъ ще го прежали! Какъвъ ще е този животъ за майката, съ мисли все по Тенча!

Когато се спрѣ на поляната до хайдушкото кладенче, той неволно се отпусна на тревата, за

да почине. Нѣкъде отдалечъ се чуваше кукуригането на пѣтли, а отъ проясненото сега небе заничаха студени, безчувствени звезди.

Отъ тежка, премазваща болка нещастниятъ баща сложи глава на тревата до дънера на задрѣмалия яворъ. Натезаха клепачитѣ му, и той заспа, свитъ и стениящъ въ сѣня си до явора.

Спи Проданъ и сънува, че е намѣрилъ Тенча, но късно, следъ много дни. Намѣрилъ го е въ Слѣпата гора. Изъ тревата се виждатъ краката на детето му, а главата и трупътъ му сж закрити въ сухи прѣчки и листа. Умрѣлъ е тамъ Тенчо отъ гладъ преди три седмици. Плаче Проданъ, прегръща съ плачъ детето си и иска да го вземе и изнесе отъ гората, но не може. Тенчо е потъналъ наполовина въ земята, срастналъ се е съ нея, и тя не го пуща. Плаче Проданъ и решава тамъ да остави детето си, като го покриве съ повече прѣстъ и листа. Разравя, взема прѣстъ съ шепи и хвърля върху трупчето. Но, щомъ пада прѣстъта върху детето, то оживѣва, повдига глава, отправя къмъ Продана кратки, потънали навжтре, очи и прошепна: „Тате!“

Проданъ се стресна и събуди. До него бѣ седналъ изгубениятъ Тенчо, който се бѣ луталъ разплаканъ изъ гората до зори и дърпаше сега баща си за рамото и плачеше: „Тате-е-е! Тате-е-е!“

ПО НЕРАВЕНЪ ПЪТЪ

Учителът Серафимъ бѣше истински смѣлъ редникъ въ обществената си културно-просвѣтна дейность между селянитѣ въ родното си село Оризово. Влагаше, обаче, повече темпераментъ, когато бичуваше ония, които спѣваха извънпрограмната дейность на учителитѣ, та бѣ мразенъ силно отъ кръчмари и лихвари.

Той мина презъ много неприятности, докато създаде читалище, кооперация, народенъ университетъ въ селото. Въ вестниците на околийския градъ писаха анонимно, че билъ орждие на чужди мръсни рѣце, че мѣстото му не било въ училище, а въ затвора и др. Предизвикаха анкети срещу него. Въ прозорцитѣ на къщата му хвърлиха запалена бутилка съ барутъ. На дворната врата на училището пишеха цинични изрази за него, но нищо не можеше да сломи или уплаши Серафима.

Полека-лека, следъ време, първитѣ противници срещу народническата дейность на учителитѣ въ селото се умориха. Тѣхнитѣ помощници-отрепки, бивши и настоящи горски стражари, настървени партизани, заграбвачи на обществени земи, разни партизански утайки — продължаваха да псуватъ по кръчмитѣ Серафима, но това не бѣше нищо въ сравнение съ първата хайка на мрака срещу свѣтлината.

* * *

Следъ години презъ Оризово прокарваха държавно шосе, което съединяваше центроветѣ на две

околии. По шосето работѣха предимно външни работници — бараби, доведени отъ предприемача за доставяне на чакълъ за шосето.

Вечерь барабитѣ се прибираха въ селото и се отдаваха на пиянство. Въ кръчмитѣ се подновиха разговоритѣ за „пакостната“ дейность на учителитѣ, които сега бѣха станали съвсемъ черни, загдето преди нѣколко дни не допуснали двама пияни и буйствуващи бараби да влѣзатъ въ театралния салонъ при представянето на пиесата „Майстори“.

Барабинтъ Данаилъ, ржководителъ на другитѣ бараби при работата имъ по шосето, ходи при учителитѣ да иска обяснения, защо така сж постъпили съ неговитѣ хора. Той силно миришеше на ракия, гнѣвъше се и псуваше въ училището, та главниятъ учитель бѣ принуденъ да прати бележка до кмета въ общината, съ която го молѣше да обуздае пияния барабинъ. Отъ общината, обаче, никой не се намѣси, и Данаилъ, необезпокояванъ отъ никого, отне два часа отъ ценното време на учителитѣ и си отиде, чакъ когато почна да изтрезнява.

Презъ този день Серафимъ бѣше въ града и не видѣ изстѣпленията на барабина, за когото бѣ чувалъ само лошо. А Данаилъ отиде въ училището тъкмо за Серафима, защото и той бѣ чувалъ само за „пакоститѣ“ на последния, за които му говорѣха понѣкога кръчмаритѣ.

По-просвѣтенитѣ и по-близки на учителитѣ селяни осждаха нечистата дружба между барабитѣ и кръчмаритѣ въ селото. Дейността на учите-

литѣ се разрастна още повече въ тѣхнитѣ очи, когато научиха за постѣпката на рѣководителя Данаилъ, отъ която сждѣха за здравата срамна дружба между тъмнитѣ сили въ селото — отъ една страна заслѣпени партизани, крѣчмари, лихвари и конекрадци, и отъ друга — избѣлѣлитѣ отрепки — барабитѣ, които носѣха и сѣха около себе си всички осждително и отрицавано отъ благодравнитѣ селяни.

*

Къмъ Коледа въ селото дойде училищниятъ инспекторъ, за да провѣри читалищната дейность на Серафима, за когото псевдонимно бѣха донесли, че е използвалъ читалищната читалня за създаване на комунисти и челъ на читалищнитѣ членове нелегални издания, които бѣха изброени въ заявлението. Последното завършваше съ единъ възгласъ, който ясно показваше, че авторитѣ на заявлението, които, загрижени, сочеха на червената опасность, сами подаваха главитѣ си отъ нейния домъ: „Долу провокацията на лумпена Серафимъ Русалиновъ! Той носи само нещастия за селото и младото поколѣние. Въ противовесъ на него, ние сочимъ единъ истински, безъ нито една тъмна нишка на своя животъ и дейность, народенъ учитель — учителътъ Лазаръ Фратевъ, отъ съседното село Цѣррово, който носи на чистото си чело истинската емблема на вѣчния учитель и когото лумпени като Серафимъ Русалиновъ наклеветиха, за да бжде уволненъ за срамъ на училищната власть!“

Училищниятъ инспекторъ познаваше добре двамата учителя, за които се говорѣше въ заявлението. За него бѣ ясно, че, следъ уволнението на Фратева, и комунититѣ въ селото сж срещу Серафима. Тѣ и по-рано не можеха да го търпятъ, когато говорѣше, че народитѣ сж загивали, когато сж се отклонявали отъ вѣковнитѣ си идеали, когато не сж били достатѣчно родолюбиви, когато сж изгубвали своето силно самочувствие за родъ и родна честь; че възходѣтъ на всѣка нация почва презъ вратитѣ на родолюбието, кждето сж всички съкровища на духа и др. Какъ можеше, иначе, да се обясни това словословие за Лазаръ Фратевъ, ако заявлението бѣ писано отъ хора съ уцеленъ народностенъ свѣтогледъ!

Всички знаеха, каква бѣ „истинската емблема“ на учителя Фратевъ. Той бѣ уволненъ, защото бѣ челъ рефератъ за разработката на четива: „Царъ и риза“, „Богданъ“, „Иде ли“ и др. Твърдѣлъ е, че „Царъ и риза“ не е народна приказка, че задъ нея се крие нѣкой „глупавъ буржуазенъ циникъ“, който мисли, че биха му повѣрвали, като пише брѣтвежи, че човѣкъ може да бжде щастливъ, дори когато нѣма на гърба си риза. Богданъ, така описанъ въ разказа на читанката, не билъ човѣкъ, защото, при всѣки вѣрно отправенъ отъ него куршумъ къмъ турскитѣ окопи, една туркиня заплаквала въ Турция и др. Въ реферата си Фратевъ бѣ посочилъ начинъ за разглеждането на тия четива отъ марксистическо гледище.

— Не само това, — мислѣше си инспекторътъ, — но за крайгодишното утро сжщиятъ Фратевъ

бъ далъ на ученицитѣ да декламиратъ стихотворения отъ „Жупель“, Р. Л. Ф. и др. Все пакъ трѣбва да разпитамъ посоченитѣ да свидетелствуватъ срещу Русалинова, въпрѣки увѣреността ми, че Фратевъ е авторъ на заявлението.

Първото посочено за разпитъ лице бѣ барабинтъ Данаилъ.

— Кажете, Господине, кжде и кога учителтъ Серафимъ Русалиновъ е чель романа „100%“ отъ Жптонъ Синклеръ, — запита инспектортъ.

— Той ни казва... Какъ да чете? За лихвитѣ ли? — забърка се Данаилъ, като мачкаше шапката въ ржцетѣ си. — Но може и сто процента, сто на сто да е вземалъ лихва. Моитѣ бараби сж вземали отъ него пари и сж му плащали лихва. И баша му е билъ лихварь...

— Нѣщо друго да знаете? По което Ви пяхъ сега, разказвате праздни работи. За друго можете ли да дадете показания срещу Русалинова? Писали сж Ви свидетель, за да установите, че този учитель върши противодържавна дейность.

— Нѣма да говоря! — разсърди се барабинтъ. Казвашъ ми, че приказвамъ праздни работи, защото за тебе и за всички такива хубостници тазъ тракачка е добъръ даскалъ, дето хули хората и ги обира.

Замахна следъ това шапката си, като че искаше да я тръшне на земята, и напустна стаята.

Другитѣ свидетели я свършиха, както я свърши Данаилъ. Никой не можеше да уличи Серафима въ нѣщо лошо и всѣки се сърдѣше на инспектора, че билъ на страната на обвиняемия. Обвине-

нията, измислени отъ Фратева, не се подкрепиха отъ никого, и преписката бѣ прекратена.

— — —

Нѣколко дни следъ това, нѣкои отъ прогимназиялнитѣ ученици донесоха една сутринъ въ училището праздни револверни гилзи, които барабитѣ имъ бѣха дали вмѣсто пари, следъ като използвали труда на тия ученици за събирането на чакъла и почистване на кариеритѣ. Гилзитѣ бѣха събрани отъ учителитѣ. Намѣрена бѣ между гилзитѣ и една динамитна запалка, която, при човъркане, можеше да нанесе страшни поражения наоколо.

Вечеръта Серафимъ се отби въ кръчмата, кждето пиеше барабинтъ Данаилъ. Последниятъ го изгледа кръвнишки, като засукваше мустака си.

— Бай Данаиле, — почна Серафимъ, — не правятъ добре твоитѣ хора, дето, за услуги, вършени имъ отъ ученицитѣ, даватъ на последнитѣ гилзи, съ които правятъ дървени пишови и се оскатяватъ. А ето и какво друго се намѣри между гилзитѣ, — завърши Серафимъ, като показваше лъскавата медно-червена запалка.

— Все твои ли сж децата, та милѣшъ много за тѣхъ? — изръмжа барабинтъ и напува учителя. После бързо стана, измъкна отнѣкжде голѣмъ револверъ съ барабанъ и го насочи въ гърдитѣ на Серафима.

— Ще ти пресѣя мозъка, куче! — извика той на учителя.

По лицето на последния не трепна нито единъ мускулъ. Селянитѣ въ кръчмата се развикаха и въ

уплаха се покачиха по скамейките около стените. Въ единъ мигъ само Серафимъ направи бързо движение, хвана ржката на барабина и я изви. Презъ псувните на Данаила, който стенѣше отъ болка и стискаше още въ извитата си задъ гърба ржка револвера, проецаха два силни гърмежа, и куршумитѣ се забиха въ пода на кръчмата. Въ следния мигъ барабинътъ бѣ сваленъ на земята, а револверътъ му отнетъ отъ Серафима, който напустна веднага кръчмата, за да съобщи за станалото на кмета, като остави вонящия и изпруженъ на пода барабинъ, съ изкривено отъ болка и злоба лице.

— Въ Солунъ съмъ лежалъ за две убийства, — викаше въ кръчмата следъ половинъ часъ пияниятъ Данаилъ, къмъ когото кметътъ бѣше много благосклоненъ и нищо не стори по случая въ кръчмата. — Утре ще го смачкамъ като муха, та нѣма да гъкне! Този пътъ никой не може да го спаси. Много скъпо ще му струва закачката съ мене. Най-скъпо.

* * *

Бавно се изнизваха дните на зимата. Следъ коледната ваканция падна дебелъ снѣгъ и задрѣсти пжтицата. Барабитѣ преустановиха работата си и завиха пакъ като вълци изъ кръчмитѣ. Около тѣхъ денемъ и нощемъ се въртѣха крадцитѣ на кокошки и пуяци въ селото. Нераздѣлно отъ тѣхъ бѣ и новиятъ председателъ на общинската тричленна комисия — дългъ Иванъ съ овчитѣ уши, както и добре известниятъ на властѣта конекрадецъ Стоянъ Търгофа. Тия хора въ низинитѣ на

селския животъ имаха само една грижа — да разполагатъ съ хубаво вино и ядене. Въ късни нощи тѣ идваха винаги въ изстѣпления и правѣха скандали, като събуждаха цѣлото село. До зори се разнасяха изъ сѣжнитѣ неравни улици свиркитѣ на нощнитѣ пазачи. Чуваха се гърмежи, викове и псувни, и всичко пакъ утихваше.

— Искамъ само да се извини, — казваше често барабинътъ Данаилъ, щомъ нѣкой отъ пиянитѣ заговорѣше за учителя Серафимъ. Да дойде и да каже: „Извинявамъ се, бай Данаиле! Виноваты!“ Иначе ще го пречукамъ. Окото ми нѣма да трепне!

За да угодятъ на барабина, който ги поеше до насита, една вечеръ Дългъ Иванъ и конекрадецътъ Стоянъ решиха да заставятъ Серафима да се извини предъ Данаила. Съ лигави, мазни усмивки тѣ причакаха на другия день предъ кръчмата учителя, когато по обѣдъ се връщаше вкъщи, и въ единъ гласъ го замолиха:

— Ела мъничко, даскале, вжтре! Нека уредимъ най-сетне единъ въпросъ! Защо да ни чуватъ хората, когато можемъ да се разберемъ! Ела за малко!

— Какво има? Какво искате? -- питаше учителятъ.

— Ела! Ще видишъ за каква дребна работа се отнася. Влѣзъ, молимъ те!

И, като побутваха Серафима къмъ вратата на кръчмата, тѣ продължаваха да го увещаватъ настоятелно да се отбие за малко.

Върпѣки появилото се въ него слабо съмне

ние, че му се готви капанъ, Серафимъ склони и влѣзе вътре.

Огъ голѣмата крѣгла маса срѣдъ крѣчмата стана Данаилъ и гордо се изпѣчи.

— Даскале, — извика той, — добре направи, че дойде. Ела насамъ, ей тука, до тезгяха! Не бива да ни чуватъ хората.

Серафимъ изгледа строго барабина и се приближи.

— Слушай, даскале, — подхвана пакъ Данаилъ, — ти малко ме познавашъ, затуй преди показа малко куражъ да се срещнешъ съ мене. Азъ съмъ близъкъ на. . . .

— Не ме интересуващъ! Съ никого не можешъ да ме плашишъ и не ме задѣвай! — разсърди се Серафимъ.

Въ очитѣ на барабина се появи сякашъ огънь. Той се разтрепера отъ гнѣвъ и несъзнателно мѣстѣше на огнището задъ тезгяха дилафа, върху който се печеше парче наденица, но се владѣеше още.

— Ето, преди нищо не ми направиха, — продължи Данаилъ. Върнаха ми и револвера, — и той го показа. — Виждашъ ли го? Сжщиятъ. Ако сега поискамъ да дрѣпна спусъка, ще заминешъ и нѣма да става нужда пакъ да се срѣщаме. Ще се извинишъ! Инкъ. . . лошо. Ще ми се извинишъ и всички въ крѣчмата трѣбва да ти чуютъ извинението, — говорѣше съ пиянско заекване барабинътъ, като държеше така револвера си, че всѣки мигъ можеше да стреля върху Серафима.

— Колко дълъгъ е нанизътъ отъ страдания, на които е подхвърленъ народниятъ учителъ въ борбата му съ невежеството! — мислѣше си Серафимъ. Колко пѣстролика и неуморима е неволята, която упорито се влѣче по стѣпките на всѣки влюбенъ въ свѣтлината!

Неудобното положение, въ което, по собственото си недоглеждане, бѣ попадналъ, насмѣшливитѣ замѣглени погледи на пиянитѣ, чувството на лично достоинство и достоинството на службата му, подтикнаха Серафима къмъ една смѣла постѣпка. Когато барабинътъ впиваше въ него крѣвникитѣ си очи, а изгарящата наденица върху нажежения дилафъ давѣше и двамата съ лошата си миризма, Серафимъ грабна дилафа и силно удари съ него барабина по устата.

Ударътъ бѣше жестокъ и неочакванъ. Данаилъ съ ревъ изпусна револвера си на земята и се залови съ рѣце за разбитата си и изгорена уста. Пиянитѣ другари на ударения и хленчещъ барабинъ се размърдаха. Нѣкои отидоха да повикатъ фелдшера, други се спотаиха по мѣстата си, а трети побързаха да напустнатъ крѣчмата. Никой не се опита да препрѣчи пѣтя на Серафима, когато той захвърли дилафа на огнището и излѣзе вънъ отъ крѣчмата.

Това бѣше краятъ. Нажежениятъ дилафъ разчисти окончателно пѣтя на Серафима и другитѣ учители къмъ по-свободна и по-плодоносна културно-обществена и народополезна дейность. Въ тая имъ дейность никой не се опита вече да имъ поставя кракъ.

ПРЕДЪ ЕСЕНЬТА

Старата гора дочу първия притънъ на есенята. Възсепната отъ гърмежитъ на ловцитъ, тя посрещна безмълвна и притихнала студения дъждъ и вѣтъра.

Ту дремещъ съ цигара въ уста, ту тананикащъ безсмислената си пѣсенъ „Люляла е Лиляна люлякова люлка“, стариятъ Симеонъ стои съ часове подъ джба съ измокрени дрехи. Широкото му добродушно лице е намръщено сега като студения день.

Надъ потъмнѣлитъ стърнища, надъ гората и планинскитъ чукари се носятъ разкъсани, бързо мѣняващи формитъ си, облаци, гонени отъ студения северенъ вѣтъръ. И стариятъ Симеонъ се откъсва отъ себе си, отъ мократа си шия, отъ премръзналитъ си крака и отъ кучето, което трепери, свито до дънера на дървото.

Той съзерцава и изрича съ полугласъ:

— Она день бѣше пролѣтъ, вчера — лѣто, днесъ — есенъ. Вѣтъръ ли повѣе, люлката люлѣе.

Люлката го връща къмъ детството.

— И то бѣше като вчера, — си мисли Симеонъ. Колко бързо, като кекликъ, профуча животътъ!

Вѣтърътъ разтърсва клонетъ на джба и едри студени капки оросяватъ стареца. Кучето проскитява въ сѣня си и се свива треперящо по-низко до мократа земя.

Нѣщо много тежко угнетява презъ цѣлия день Симеона. На нѣколко пѣти той самъ се пита, какво

търси въ тая самотно скърцаща отъ вѣтъра гора.

— Хората се наживѣха, а азъ приличамъ на она, който се навелъ да бере въ кошница цвѣтоветъ на лотоса. Бралъ цѣлъ животъ наведенъ и, когато напълнилъ кошницата и се изправилъ, билъ вече прегърбенъ.

Старецътъ поглежда безнадеждно разплаканото мъртвооловно небе и поема пѣтя за воденицата.

— Люляла е Лиляна люлякова... Люляката е хубаво нѣщо. Последната книга на дѣдо Вазовъ бѣше „Люляка ми замириса“. Следъ това той почина. И при умирането има понѣкога люляка, но вкѣщи мирише само на тамянь...

Дъждътъ шиба право въ лицето. Отъ Симеона до воденицата се е прострѣлъ три километра каленъ пѣтъ. Кучето, изостанало назадъ, се кладушка прегърбено и съ подвита опашка.

— Двайсетъ кучета отгледахъ и дресирахъ, — мисли си пакъ философски Симеонъ. Повечето умираха отъ старостъ. Защо се чудя, че и до мене дойде редъ? Какво повече съмъ азъ? ... Една душа...

И стѣпките му отекватъ въ тъмнитъ неравни стърнища, подслушвани сякашъ отъ смъртта, която се е сѣтила, че единъ животъ, минатъ отъ люлката до стгушената между върбитъ воденица, се свършва на коравото легло до огнището и дваисетото куче на Симеона.

ОБИКНОВЕНЪ КРАЙ

— Какви бѣха тия „Писма отъ една забравена есенъ“ на Валентинъ? Нѣщо е останало въ паметта ми: „Събуди ме въ натежало и златно есенно утро!“ Ти спомняшъ ли си нѣщо? — заговори Абрашевъ.

— Това не помня, — отвърна Костовъ. Но зная друго. Часть отъ тия писма се вмъкнаха въ една любовна история, а не помогнаха да не свърши любовта съ катастрофа. Нали знаешъ Рафаилъ, оня отъ банката, гологлавия. Бѣше си изгубилъ ума подиръ Ирина. Тя учителствуваше тогава въ Брѣстово. Той ме считаше за много близъкъ и ми довървяше всичко. Тоя Рафаилъ!... Иначе, изглеждаше сериозенъ момъкъ, а бѣше смѣшенъ като любовникъ. Добрякъ, наивенъ и...

— Е, какъ се намѣсиха писмата? За писмата щѣше да говоришъ, — подхвана пакъ Абрашевъ.

— Какъ ли... И Костовъ затършува въ чекмеджето на масата. Намѣри изрѣзка отъ печатанъ листъ и зачете:

„Тия студени есенни нощи сж огромни и праздни. Пустота. А ти мислено обхождашъ сега малката джбрава, кждето, роденъ съ цѣлта на зрѣлитѣ ягоди, звѣни споменътъ за първата цѣлувка.

Навѣнъ рѣми и ти, зачетена въ книгата на миналото, слушашъ въ сладостна истома медния звѣнъ на вѣтъра. Затворила очи, дочувашъ въ тиха тжга летежа на ято лястовици отъ югъ. Ще се върнешъ ли, Слънце, надъ студения черенъ хоризонтъ? Ще те пробуди ли свѣтлиятъ поривъ на спомена?

Въ тия площади на грѣхъ и лъжа, въ тия булеварди на безлика натруфеностъ и смрадъ — ти си по-далечна и по-скжпа. Напраздно те търся. Потънала въ тихия покой на далечно село, влюбена въ аметистовия сънъ на горитѣ, ти грѣешъ като малъкъ безкрайно свѣтълъ ирисъ — далечна и непостижима“.

Това бѣ едно отъ писмата, които Рафаилъ изпрати на Ирина, — каза Костовъ. На неговитѣ молби да му пише, тя винаги отговаряше, че така хубаво не би могла да пише, затова се е отказала да прави това. Тя бѣше особна жена. Той я обичаше много, идеализираше я и се топѣше по нея. Ирина, изглежда, е знаела, че Рафаилъ преписва писмата си до нея, защото му съобщи за края на любовта си съ едно отъ сжжитѣ писма. Ето го:

„Забравихъ твоего име и те назовавамъ съ името на твоята любима пѣсенъ. Виждамъ те въ просѣница на кръстопжтъ, като скжпъ горестенъ споменъ.

Сега е есенъ. Скука, тжга и студъ. Всичко е отлетѣло. Сърдцето ми е праздно, както нѣкога, когато между мене и обикновенитѣ дѣлнични радости имаше всѣкога само една малка стжпка.

Ти никога нѣма да видишъ неизмѣримитѣ висини на любовта, нито ще изходишъ безкрайния лабиринтъ на страданието. А тѣ сж заедно — страдание и любовъ.

Велико, като вѣрата, е човѣшкото страдание. Страданието на всѣко затворено завинаги сърдце. Страданието на оня, който е виждалъ. Който е по-

знавалъ красотата, опивалъ се е отъ нея. Видѣлъ е нейната пепелъ и . . . ослѣпѣлъ“.

При получаването на писмото, Рафаилъ дойде веднага при мене. Бѣше много възбуденъ и започна още отъ вратата:

— Какво означава това? Ирина се подиграва! Тя преписва отъ същото мѣсто писмата. И какво е това писмо! . . . Я, Костовъ, прочети го, моля те, и ми кажи, какво разбирашъ отъ него!

— Каквито сж и твоитѣ, — му казахъ азъ. И двамата се губите. Мислите, че не можете сами да изразите чувствата си единъ къмъ другъ и търсите въ чуждитѣ образи опора.

Като четохъ, обаче, писмото на Ирина, която познавахъ като по-пряма, чудѣхъ се, защо е използвала чуждитѣ мисли. Въ писмото пишеше за любовъ и страдание и се спираше на нѣкакъв „горестенъ споменъ“, като подчертала това мѣсто. Преди нѣколко дни пѣкъ чухъ, че се е увлѣкла по нѣкакъв общински писаръ на село и се сгодила за него. Той билъ отъ съседното село Кирилово.

После разбрахме, защо Рафаилъ бѣ уподобенъ отъ Ирина на „скжпъ горестенъ споменъ“. Писарътъ билъ твърде динамична натура, напълнс противоположенъ на мечтателния Рафаилъ. Безъ да пише писма, писарътъ увлѣкълъ Ирина по-силно, и тѣ се ожениха. Съ тоя бракъ Ирина си спечели име на много посредствена жена, готова да се омжжи за всѣки мжжъ, а Рафаилъ бѣ соченъ като глупавъ любовникъ. Обикновенъ край.

ГРУЙО ХАРАМИЯТА

Кръчмата на Йовчо Сирака бѣше въ крайнитѣ на града, близо до казармитѣ. Въ бедния кварталъ пиячитѣ не бѣха много, и Йовчо не чакаше печалби отъ тѣхъ. При него се отбиваха обикновено работници на връщане отъ лозята, селяни, които разпрѣгаха колитѣ си въ мръсния, неравенъ ханъ при кръчмата, и ловци, при връщането имъ отъ ловъ изъ лозята.

Между другитѣ посетители, по-често почна да идва въ кръчмата единъ едъръ мжжъ на около 45 години, лошо облѣченъ и съ ножъ на пояса. Той идваше само вечеръ въ кръчмата и бѣше много досаденъ. Мѣсѣше се въ разговоритѣ на другитѣ и непрестанно псуваше, че не го разбиратъ. Понѣкога, когато се опиваше съ вино, той ставаше отъ масата и съ неувѣрени стжпки отиваше при друга маса, сѣдаше между непознатитѣ и започваше да говори за себе си.

— Азъ съмъ Груйю! Хмъ! . . . Груйю Харамията. Въ Каваклия ме знаятъ много добре. Комитлъкъ съмъ правилъ. Ще ме разберете, кой съмъ, ако питате. Заспалъ край сте. Овчи край. Тукъ човѣкъ или трѣбва да стане овца или да се пукне.

Харамия ли бѣше Груйю или не, отъ нищо не можеше да се познае. Но той досаждаше на посетителитѣ на кръчмата, дразнѣше ги и тѣ почнаха по-рѣдко да я посещаватъ. Йовчо виждаше, че, ако така върви, за напредъ ще има за клиентъ само Груя и се чудѣше, какъ да го накара да се прѣждоса къмъ нѣкоя друга кръчма. Той поржча

на брата си Ставри да похвали предъ Груя виното на Синюка, съдържателъ на съседната кръчма, та дано тоя обесникъ почне да пие тамъ.

Нищо не стана. Груйо не доизслуша Ставри, махна съ ржка и се закани:

— Синюка ли! Скоро ще изкарамъ червата на тая коза. На всѣки ще дамъ заслуженото! Ще ме разберете вие мене кой съмъ!

Една вечеръ, изправенъ до масата, кждето бѣха седнали двама старши подофицери, Груйо пакъ повтаряше: „... Заспалъ край сте. Овчи край. Тукъ човѣкъ или трѣбва да стане овца...“

— Или овенъ, — извика Йовчо.

Това разгнѣви много Харамията. Той се обърна къмъ тезгяха и хвърли зълъ погледъ къмъ Йовча. Тръшна следъ това чашата съ виното на пода и се развика, като пипаше често ножа на пояса си:

— Щомъ ме хулишъ, ще ти го върна съ друго! Туй ще има да се помни! Азъ ще ти дамъ да разберешъ тебел! Ще ме разберешъ, кой съмъ. Гледай си кефа! . . .

Йовчо се уплаши не на шега. За да заглади случката и да избие отъ главата на Харамията мисълта да отмъщава за подигравката, той го черпа съ вино тая вечеръ, носи му на нѣколко пжти пастьрма за мезе, нѣщо, което не бѣ правилъ до тогава.

Отъ тая нощъ нататкъ, Груйо съвсемъ се разпусна. Удари я презъ просото. Пие, псува, вади ножа и го забива по маситѣ, а, когато Йовчо заговори за плащане, той тѣй ще настрѣхне и засѣска отгоре му, че Йовчо веднага ще почне съ молба:

— Е добре. Не искамъ пари, ама иди си вече, бай Груйо! Късно стана, а и не ми е добре.

— Ще се видимъ, ще си платимъ. Ще разберешъ, съ кого си имашъ работа! Ребро по ребро ще те сѣка. Гледай си кефа!

Йовчо не получавахе отъ Харамията пари, но редовно пиеше, какво му дължи той за всѣка нощъ.

Изминаха се месеци. Кръчмата остана безъ посетители. Обеднѣ човѣкътъ и я затвори. Затворенъ вжтре, при спуснати кепенци, той мислѣше презъ деня съ часове на какво да се залови. Малкото земля, която имаше, не можеше да изхрани челядъта му, та задължнѣ.

Една сутринъ презъ августъ Йовчо се връщахе отъ бостана си. Пжтѣтъ минаваше край градската кланица, и той се отби въ кланицата, за да си купи малко прѣсенъ черъ дробъ за обѣдъ. На циментъ, срѣдъ двора на кланицата, трима души колѣха овни. Единиятъ приличаше много на Харамията. Той се бѣ навелъ и надуваше презъ крака единъ овенъ, като удряше съ пржчка по кожата му. Йовчо се приближи и видѣ, че предъ него е Груйо. Чакъ сега разбра, защо Груйо носѣше капански ножъ. Сега този устатъ герой никакъ не му се виждаше страшенъ, и той го бутна съ кракъъ.

— Какво искашъ? — запита Груйо, като погледна гузно Йовча и продължи работата си.

— Паричкитѣ ми, мръсничко! Паричкитѣ си искамъ!

— Е, като спечеля, ще ти ги плата!

— Сега, сега си искамъ паритѣ! Ти ме разсипа! Паритѣ си искамъ! — викаше високо Йовчо.

Единъ отъ касапите заговори нѣщо на турски, като гледаше къмъ Йовча.

— Мълчи бе! — викна му последниятъ. Тебе никой не те пита. Съ гагаузи работа нѣмамъ! Имамъ отъ тозъ мръсникъ да вземамъ и си искамъ паритѣ.

Груйо залута очитѣ си, като вълкъ, по оградата, по другитѣ работници. Бръкна следъ това въ пояса си и извади нѣщо обвито въ мазенъ вестникъ.

— На, — рече той. Тукъ сж 1200 лева книжни пари. Нѣмамъ повече. Като припечеля, ще ти платя и другитѣ.

Йовчо грабна пакетчето, разкъса вестника и преброи паритѣ. Видѣ, че Груйо не го лъже. Сложи въ джеба си банкнотитѣ и си тръгна за къщи, като мърморѣше:

— Тю бре! Какъ съмъ се лъгалъ, че тоя човѣкъ е комита! Комита такъвъ занаятъ залавя ли? Денемъ надувалъ и дерѣлъ овни и агнета, а вечеръ душата ми изкарваше съ бабаитлъка си.

ЗНАХАРКА

Като мѣстенъ човѣкъ отъ старъ, известенъ родъ въ малкия провинциаленъ градъ, докторъ Петъръ Знахаровъ, безкрайно добъръ и достѣпенъ момѣкъ, бѣ наричанъ обикновено Знахарка.

Къмъ него често се обръщаха като къмъ много близъкъ:

— Знахарка, търсѣше те момчето на Манчевъ... Знахарка, къде се губишь? Какъ си Знахаръ? и т. н.

Напоследъкъ приятелитѣ му се шегуваха, че се захласва подиръ Петя, дъщерята на спиртофабриканта Згуревъ, сгодена наскоро за Беконя, единъ стокилограмовъ шишко, съдружникъ на баща ѝ.

Не бѣше все единъ и сжщъ Знахарка. Понѣкога бѣ веселъ и търсенъ отъ приятели и пациенти, но понѣкога бѣ толкова отпадналъ и разсѣянъ, че съ седмици никой не го търсѣше, докато се върне на себе си.

Всички въ града знаеха, че Знахарка е безнадеждно влюбенъ въ Петя. Последната не бѣ равнодушна къмъ него, но все пакъ отказа, когато той я помоли за среща насаме.

Петя съзнаваше, че е предназначена за омитворение на зачестилитѣ ежби между баща ѝ и съдружника му. Тя мразѣше последния, но бѣ възпитана отъ деспотъ и свикна съ мисълта, че трѣбва да отбѣгва Знахарка.

Следъ време лекомислени приятели пратиха на Знахарка писмо, съ подправенъ почеркъ, отъ името на Петя, която го молѣше за едно свиждане въ

градската градина. Знахарка отиде на посоченото място и, вмѣсто Петя, намѣри нѣкои отъ приятелитѣ си, които избухнаха въ смѣхъ, като го видѣха. Той отмина строго и измъченъ край ухиленитѣ шегобийци, безъ да чуе закачкитѣ имъ и безъ да се спре.

Нѣколко дни Знахарка почти не излѣзе по улицитѣ.

Веднажъ отиде на кино, кждето му се стори, че е почти забравенъ, излишенъ. Никой не му заговори. Стоя свитъ и мълчаливъ на стола до срѣдата на нѣкакъвъ нескопосанъ филмъ, и излѣзе.

Когато се връщаше отъ киното, той чу въ тихата предпролѣтна нощъ приятенъ мъжки гласъ да пѣе нѣкаква горестна пѣсенъ. Въ паметта му останаха само думитѣ: „Азъ безкрай тжгувамъ“.

Знахарка прекара въ бдение цѣлата нощъ. На сутринята той излѣзе внѣ отъ града. Въ главата му бумтѣше една и сжща мисль: „Азъ съмъ излишенъ и трѣбва да свърша съ себе си“.

Запжти се къмъ завоя на рѣката. Не усѣти, кога стигна и премина по голѣмитѣ камъни на брода. Покачи се на канаритѣ на отгвждия брѣгъ. Въ очитѣ му се появиха сълзи. Тамъ, кждето щѣше да се хвърли, той се е кжпаль като дете. На тоя брѣгъ, подъ сѣнката на бора, той е мечталъ, чель е съ пръвъ трепетъ повести за любовта...

Загледа се въ свѣтлата вода, която скачаше по камънитѣ, и прошепна:

— Колко се стѣсни и оглупѣ свѣтътъ!

Затвори очи подъ внушение на замисленото отъ нѣколко дни. Малкото помръдване трѣбваше

да бжде краятъ. Знахарка, правъ, бледенъ и съ затворени очи, виждаше тоя край. Виждаше какъ полетява, какъ се превърта безмълвенъ въ въздуха и притихва съ разбита, неузнаваема глава върху камънитѣ.

— Е-е-о-о-о-опъ! Докторе-е-е! Е-е-о-о-о-опъ! — завика нѣкой въ края на завоя.

Знахарка отвори очи и се обърна по посока на гласа. На стотина метра предъ него, кждето водата се разлива въ по-широко корито, той видѣ своя съседъ Дамянъ Чортата, въ подрѣзанъ шинель и обутъ съ високи ботуши.

— Докторе, ела, ела!... Ела въ чакалото да видишъ, какъвъ ловъ падна нощесъ! — завика пакъ Дамянъ, изправенъ предъ чакалото и съ ржце въ джебветѣ на изкаляния си шинель.

Като ликуваща пѣсенъ на силенъ човѣкъ, сразявалъ неведнажъ коравитѣ пристжпи на живота, долетѣха думитѣ на Дамяна до Знахарка. Прокънтѣха като ехо надъ него и го пробудиха. Дамянъ бѣ беденъ обушарски работникъ, връстникъ на Знахарка. Рано се бѣ оженилъ и имаше три деца, за които трѣбваше денемъ и нощемъ да се грижи. Денемъ работѣше въ работилницата, вечеръ кърпѣше обуша вжщи, а презъ зимнитѣ и предпролѣтни ноци биеше патици отъ чакалото. Беденъ бѣ Дамянъ, откъснатъ рано отъ училище и вдаденъ отрано въ работа за насжщия, но бѣ обичанъ и уважаванъ отъ всички, защото бѣ кротъкъ, честенъ и трудолюбивъ.

Знахарка почна да се съвзема. Безъ да отмѣни погледа си отъ ловеца, той заслиза отъ кана-

ритъ и се запъти къмъ чакалото. Посрещна го приветливата усмивка на Дамяна, усмивка на доволство, на радостъ, на готовностъ за борба, нѣща, за които Знахарка най-малко бѣ мислилъ преди нѣколко минути. Съ едно особено и силно самочувствие ловецътъ започна да нарежда предъ вратата на чакалото патицитѣ и да обяснява:

— Тия петтѣ сж ишилъ-баши. Тази вечеръ такива по-малко кацаха. Тѣзи, по-малкитѣ, сж алмабаши, тѣзи, многото, — кълкъ-куйруци, тѣзи — фарети. . . тѣзи — карабатаци, тѣзи. . .

Поуспокоенъ, Знахарка гледаше Дамяна, безъ да вижда патицитѣ, и си мислѣше:

— Ето една честна душа, несмуцавана отъ злото. Беденъ е Дамянъ, но не живѣе като мене толкова беденъ, толкова анемиченъ животъ. Живѣе съ радостъ и гордостъ въ трудъ за скъпи близки и е далечъ, кой знае колко, отъ мисълта за самоубийство. Какво щѣхъ да направя, ако не бѣ се обадилъ! И то за какво! Щастие съмъ ималъ, че доживѣхъ още мигъ, за да взема поука отъ суровия и героиченъ животъ на тоя човѣкъ.

— Знахаровъ, вземи тия три парчета! Тѣ сж отъ най-добрия видъ. Идватъ само къмъ пролѣтъ. Нѣма да плащашъ, но, като се върнешъ, кажи, моля те, на брата да дойде и помогне да пренесемъ патицитѣ.

— Не! Нѣма защо да викамъ Коста. Не искамъ патици, но ще ти помогна да ги пренесешъ, — отвърна Знахарка, като продължаваше да се възвръща къмъ живота и чувствуваше топлия приливъ на една неизпитвана досега радостъ, че живѣе.

Когато преполовяваха пѣтя, при връщането имъ въ града, съ поруменѣли бузи, понесълъ съ твърда стъпка снопъ убити патици, Знахарка горѣше усмихнатъ:

— Трѣбва да е хубаво, Дамяне, нощемъ на чакалото. Въ такива топли нощи, като изминалата, и азъ бихъ дошелъ, ако ме повикашъ. Въ града човѣкъ само се трови срѣдъ клюкитѣ или се вдървява отъ бездействие. Нѣма нищо чудно, ако и азъ стана ловецъ. Чичо ми бѣше добъръ ловецъ, а и двуцевката му стои. Ще я почистя и ще си взема ловенъ билетъ. . . Гледай, Дамяне, половинъ слънце въ облака! . . . Колко е красиво! Лжчитѣ косо надолу. . . като златни мечове чакъ до хоризонта. Не може да се разкаже, нито може да се нарисува. . .

СТИХОВЕ ПО ПОРЪЧКА

До свършването на гимназията, Нико Ченковъ не издаде никому, че пише стихове. Той ревниво криеше всичко, написано отъ него, като често правеше поправки на стиховетъ си, събрани въ една обемиста тетрадка. Преди да печата, Ченковъ искаше да си намъри по-добро мѣсто въ живота. Искаше да следва университетъ. Родителитъ му, обаче, бѣха бедни хора и едва смогнаха да му дадатъ помощта си да завърши гимназия, за да започнатъ веднага да чакатъ помощъ отъ него.

Тежко и мъчително се изнизваха днитъ на лѣтната ваканция следъ последната учебна година на Ченкова въ гимназията. Денемъ и ношемъ той напраздно търсеше нѣкакъвъ пжтъ къмъ по-нататъшно издигане. Никой отъ тѣхния родъ не бѣ богатъ. Никой не бѣ взелъ такова мѣсто въ обществената стълба, откъдето можеше да напжти или помогне на Ченкова да изплава надъ оскъждицата и да следва въ университета.

Въ размисль и скрити сълзи измина лѣтото. Изгубилъ всѣка надежда за помощъ отъ нѣкъжде, измжчванъ непрестанно отъ укоритъ на майка си, че не се залавя на работа, въ края на септемврий Ченковъ реши да потърси учителско мѣсто въ нѣкое село. Мѣстата въ близкитъ до града села бѣха заети преди почването на учебната година. Едва се намъри за него едно мѣсто въ с. Вжглищари, колибарско село до турската граница, кждето той трѣбваше самъ да обучава четири отдѣления. Тукъ минаваха днитъ на Ченкова като въ за-

пустѣль, обезлюденъ чифликъ. Ако не бѣха войницитъ — граничари, отъ които, съ разрешение отъ граничния секторъ, той се снабдяваше съ храна, скоро би се върналъ при навжсенитъ си родители.

Въ това село, кждето имаше много дървени вжглища, които хората размѣняха съ жито и мѣхове съ сирене въ други далечни селища, Ченковъ продължаваше да пише стихове.

Веднажъ бѣ излѣзълъ съ ученицитъ на излетъ до близката мелница. Тъкмо по това време въ училището го потърсиха двамата учители отъ съседното село Момчево. Върху разхвърленитъ книги на масичката въ учебната стая, единиятъ учителъ намъри листче съ два стиха:

Потрлпватъ снннтъ гори. Издига
пакъ месецъ златенъ ясенъ рогъ. . .

— Я го гледай! — извика той къмъ другаря, — тая къртица не излиза отъ селото навънъ, за да пише стихове. Следъ това извади моливъ и написа подъ стиховетъ на Ченкова:

Не се занасяй! Стига!
До Момчево стори ти скокъ!

и се подписа: Христо Ханджиевъ.

— Хемъ се римува съ неговото — издига — стига, рогъ — скокъ, — рече другарьтъ му, — и нечетливо сложи сжщо подписа си — Бр. Костовъ.

Когато вечерьта Ченковъ прочете написаното подъ неговитъ стихове, усмихна се и каза гласно

— На, тѣ сж по-умни! Всички сж по-умни отъ мене! Затворилъ съмъ се въ черупка и я стѣгамъ до задущаване. Каточели нѣма други радости извънъ следването! Ще отида да видя тия веселяци въ Момчево.

Въ близкия недѣленъ день, Ченковъ отиде въ Момчево, но намѣри само единия отъ учителитѣ. Запознаха се.

— Азъ съмъ отъ село Сидей, на 25 километра отъ тукъ. Не се сърди, че бързамъ да говоря на ти. Малко съмъ билъ простоватъ, както ми подхвърля колегата Христо или Хиню, както го нарича братовчедката му, но дано не ти дотегна още днесъ. Самото ми име показва, че съмъ наистина малко простъ, отъ село, — заизлива се като потокъ новиятъ познайникъ на Ченкова — Брайко Костовъ. — Но мѣрилото на Христа не е задължително. Той е разглезенъ, бохемъ отъ богатъ родъ, стоялъ четири години все на едно и сжщо мѣсто въ университета, и май че не е стѣпилъ въ него, а само пишелъ за пари, докато го убиха на главата ми.

— Кжде е той? — попита Ченковъ.

— Митка. Митка по баиритѣ, изъ гората и разлава кучетата на каракачанитѣ. Но да идемъ въ училището! Тамъ живѣемъ. Ще беседваме и, въ сжщото време, ще спотвя нѣщо за обѣдъ. Христо за нищо не го бива, та азъ готвя.

Ченковъ бѣ доволенъ. Хареса му много откровеността на Брайка. Разбра, че често, въ време на скука и тегота, ще извървява петтѣ километра отъ Вжглищари до Момчево да търси утеха при него.

Разговаряха за колежитѣ си въ околнитѣ села, за работата си въ училището, а следъ това обѣдваха. И двамата виждаха, че си допадатъ много. Когато следъ обѣдъ, изгладнѣлъ и изморенъ, Христо се върна въ училището, завари ги да разговарятъ сърдечно за осуетенитѣ имъ желанія да продължатъ образованието си.

— Каточели нарочно го правите, — каза Христо. Смѣнете темата! Не искамъ да слушамъ за университета и следване. Въ кжщата на обесения не се приказва за вжже! Какъ сте, поете? — и усмихнатъ Христо се здрависа съ Ченкова. — Казах ми селяни отъ Вжглищари, че сте ни били гостъ.

Разговорътъ се оживи. Ченковъ се вслушваше въ разюзданитѣ словесни скокове и чести псувни на Христа и се увѣри, че Брайко не го е лъгалъ въ преценката си за този повърхностенъ младежъ, отдалечаващъ се отъ всѣкаква възможность за лично духовно възвисяване, задавенъ само отъ споменитѣ си въ столицата, обикновени спомени на хора, минали презъ низки помисли и действия.

— Ей, — развика се привечерь Христо, — като ви слушамъ, какъ тиквенски сте наивни, съжалявамъ, че не е тукъ братовчедката ми Ана. Тя би се забъркала, въ кого отъ васъ да се влюби. Тѣй много обича тя такива типове, а, пусто, нѣма я тука сега!

— Азъ му свикнахъ, колега. Не му обръщай внимание и ти! Лошо е, че братовчедката му все трѣбва да киха. Все за нея разказва и всички му изглеждатъ наивни.

— Не! Тя трѣбва да ви види! Обещайте ми, че през коледната ваканция ще ми дойдете въ Р. на гости. През цѣлата ваканция ще бъдете у насъ. Азъ не учителствувамъ за пари, а за „умъ“. И ония, които ме пратиха тукъ, за да поумнѣя, ще сж доволни, че сте съ мене. Ще намѣрятъ дори, че съмъ много поумнѣлъ, щомъ мога да дружа съ васъ. Тамъ вие трѣбва да видите Ана! Трѣбва и тя да ви види и да разговаряте. Имате нужда отъ малко шлифовка и всѣки отъ васъ може да ѝ бжде прекрасенъ съпругъ. Обещайте, че ще дойдете!

— Добре! Обещаваме, — обади се Брайко. Само че, тамъ нѣма да ме карашъ да готвя.

— Значи, прието! Много добре! Сега по-леко ще дочакамъ ваканцията. Ехъ, че ще бжде весело!

И Христо затананика:

За нашта раздѣла, азъ знамъ, не тжгувашъ. . .

Когато наближи коледната ваканция, Ченковъ и Брайко изпитваха еднакви чувства. Каква ли ще е тази Ана, за която Христо казваше, че е дошла късно въ свѣта! Всѣки отъ тѣхъ мислено си представяше, какъ, облѣченъ въ новъ костюмъ, разговаря съ нея, а тя, явно влюбена, свежда свѣнливо очи къмъ земята. Каква е? Руса, чернокоса, синеока, черноока, на колко години е? . . . Никой не се осмѣляваше да пита Христа, за да не бжде подиграванъ отъ него.

* * *

— Изглеждате като извадени отъ кутии, — казваше Христо на Ченкова и Брайка, когато тримата слизаха отъ влака на Р-ската гара.

Пробиха си пѣть между навалищата и наеха файтонъ.

— Христо, Христо! — обади се женски гласъ срѣдъ навалищата на гарата, когато файтонътъ потегли. Спрѣха. Къмъ тѣхъ се приближаваше съ лека походка усмихнатъ, свѣтлокосо момиче.

— А-а! Ана! Ела по-скоро! — викаше Христо, — ще се намѣри и за тебе мѣсто между куфари-тъ. Ами какво правишъ тука?

— Посрѣщамъ те. И вчера идвахъ. Закопнѣхъ по тебе. Тукъ нѣма кой да ме ядосва, та днитѣ минаваха много еднообразно.

— Аничка, запознай се съ моитѣ колеги! Брайко Костовъ. Пъленъ побратимъ. Свири дигулка, както е свирилъ Паганини. Другиятъ? Нико Ченковъ, поетъ отъ първа величина, но неизвестенъ още. И двамата сж отъ твоя типъ.

— Не върви! . . . Отъ първия день не върви, — мислѣше си Ченковъ следъ запознаването. Христо ни води, за да си урежда смѣшки съ насъ. И, въ смущението си, Ченковъ се чувствуваше като вързанъ на файтона. Мислѣше за казаното отъ Христа, прокллинаше поезията и стѣснително отговаряше на Ана, като не смѣеше да я погледне. Чакъ при слизането отъ файтона видѣ, че тя има сини, усмихнати очи, които гледаха така, каточели ѝ лжчватъ ромонъ.

Родителитѣ на Христа бѣха много доволни отъ колегитѣ на сина имъ. Докато първия денъ следъ пристигането, Ченковъ и Брайко мислѣха да не стоятъ тукъ повече отъ три деня, почнаха да се поотпушатъ. Денемъ правѣха излети съ шейни по снѣга, а вечеръ ходѣха по театри. Съ тѣхъ бѣше винаги и Ана. Докато Брайко не намираше нищо интересно въ тая жена, Ченковъ виждаше въ нея възплътенъ ангелъ.

Една вечеръ, въ театъра, Ченковъ даде на Ана свои стихове и я помоли да му каже какво мисли за тѣхъ. Като се връщаха въ къщи, Брайко и Христо тръгнаха съ нѣкакъвъ господинъ, отъ когото щѣха да купятъ на другия денъ стари пощенски марки. Ана и Ченковъ вървѣха сами бавно по улицата.

— Но нали тия стихове сж писани за нѣкоя друга жена? — попита Ана.

— Писани сж за неизвестната, която едва тукъ намѣрихъ. Ако бѣха ме питали преди да дойда въ Р., за коя сж писани, не бихъ могълъ да кажа. Сега зная. Азъ съмъ те обичалъ, преди да те познавамъ, Ана. И колко много се разрастна любовта ми, когато те видѣхъ!

Въ останалитѣ дни на ваканцията, Ченковъ и Ана почти не се раздѣлиха. И всѣки отъ тѣхъ чувствуваше, че много още не е доизказалъ на другия. Когато оставаше самъ, Ченковъ се питаше, действителностъ ли бѣха последнитѣ му дни или сънъ, възшебенъ сънъ, който нѣма нищо общо съ сънищата на оня Нико Ченковъ отъ Вжглищари, които го навестяваха въ потопеното тамъ дълбоко въ калъта бедно селце.

— Защо си замисленъ, мили? — питаше го Ана въ последнитѣ дни на ваканцията.

— Азъ трѣбва да се връщамъ. Какво ще стане съ любовта ни, Ана? Ще бждешъ толкова далечъ отъ мене.

— Никичка, ти прозвѣни най-сладостно на сърцето ми. Никой не ще смогне да убие любовта ни. Ще дочакаме раздѣлени лѣтната ваканция. До тогава азъ ще склоня близкитѣ си да се съгласятъ и презъ идващата учебна година ще бждемъ въ София и ще следваме като съпрузи.

— — — — —

Трайко пръвъ напомни:

— Хей, момци, на къде върви тя? Утре трѣбва да сме на занятия, а никой отъ васъ не мисли да се стѣга за пѣтъ. Инспекторътъ не е миналъ по ревизия и тъкмо сега — тая седмица — може да е намислилъ да отиде въ село.

— Да отиде? Да дойде, кажи! — обади се Христо. — Следъ два дни сме тамъ. Мамо, мамо, — завика той, — днесъ следъ обѣдъ заминаваме!

Навѣнъ прехвърчаха снѣжинки. По голитѣ клони на дюлитѣ и въ стрѣхитѣ свирѣше студень вѣтъръ. Когато всички бѣха заети съ прибиране на вещитѣ на гоститѣ и съ приготвянето на последния обѣдъ, старата Екатерина, леля на Христо, извика въ една отдалечена стая Ченкова и му заговори направо:

— Виждахме всичко, чедо, всички виждахме. Ти я обичашъ и тя те обича, но дано се оправя

всичко! Тѣхнитѣ не сж съгласни. Най-много майка ѝ. Тя е вещица. Близки сме, сродници, но съ мжжа ѝ. Ана прилича на баща си. Да остане на него, той е скроменъ човѣкъ, макаръ и да е много богатъ. Но тая вещица, дето всичко разбърква, майка ѝ, дето е прочута чакъ оттаткъ София, тя черни днитѣ на момичето. Тя не пуца отъ вчера Ана да излѣзе на улицата. Щѣла подъ ключъ да я държи, дорде си замините. Било женска работа. Натегли се човѣкътъ и не ше да дѣли мегданъ съ тази змия, дето припълзѣ да се завре въ рода ни само за зло. Хвалихме те — и азъ, и сестра ми. За добро те хвалихме предъ нея, но не взема отъ дума. Не щѣла умъ, та не щѣла. Ти не се измжчвай, синко! Може и да се оправя. Анчето пратило братчето си да ти предаде тази бележка.

Ченковъ поблагодари на Екатерина, взе бележката и жадно я зачете.

„Мили Никичка, моя единствена любови! Не ше мога да те видя скоро. Майка ми е по-лоша отъ мащеха. Научила напоследъкъ за любовъта ни, тя така настрѣхна, развика се и събра съседитѣ, а сега не ме оставя поне да мисля за тебе. Непрестанно вика и се заканва, че по-скоро щѣла да ми прерѣже гърлото, отколкото да позволи да се свържа съ учителъ. Прости, мой ненагледенъ Никичка! Не ме забравяй! Съ плачъ мислено те изпращамъ. Не ме упрѣквай! Пиши ми отъ село, чрезъ добрата леля Екатерина. Нека Христа надписва пликветѣ и да пише себе си като подателъ. Вѣчно твоя: Ана“.

Съвсемъ съкрушенъ, Ченковъ написа малко горестно писмо до Ана, даде го на лелята, за да ѝ го предаде, и се приготви за път. На обѣдъ не хапна нищо. Съ него всичко каточели умираше въ голѣмия градъ, застиналъ подъ снѣга и вѣтъра. Сепна се едва на гарата, кждето си спомни първата среща съ Ана.

— Опечалено събрание! — викаше въ влака Христо. Да знаехъ, че при такива дребни, разни едни работи, не издържате, наистина не издържате ударъ, не бихъ ни довлѣкълъ. Голѣма загуба! Малко градска идиллия! Нищо повече! Не ставай такъвъ, поете! Пакъ ще се срещнете. Но, по-добре е да не се срѣщате. Иначе, поезията ти ще пресъхне. Хубавата приказка е хубава, докато не е свършила. Защо Шекспиръ убива Ромео и Жулиета? Защото, иначе, братче, трѣбваше да пише само за проза-та следъ любовъта. Той можеше да убие единия само, но — хайде! . . . Бракътъ ще опустоши прелеститѣ, въображаемитѣ прелести на любовъта и поезията ти по тѣхъ. Сега, понеже отбѣгвашъ опустошението, ехъ, какви стихове ще напишешъ ти за тия прелести, какви знаменити. . . стихове и. . .

— Стига! — извика Ченковъ, готовъ да удари Христа. Следъ това загледа пакъ съ блуждаещъ погледъ покрититѣ съ снѣжна покривка полета и едва додаде:

— Поне вие ме пощадете! Мжката ми е голѣма.

— — — — —

Заредиха се въ село еднообразни дни и нощи за Ченкова. Снѣгътъ продължаваше да вали. Пж-

тищата станаха непроходими. Затрупаното под снѣга селце бѣ дълго време изцѣло откъснато отъ свѣта. Въ студениятъ и дълги ноци, образътъ на Ана, споменитѣ за преживѣнитѣ дни бѣха нѣкъде далечъ, откъдето почва страданието. Между тѣхъ и себе си, отъ градъ Р. до село Вжглищари, Ченковъ виждаше мислено пътя, изпъстренъ съ писма — въ бѣли, сини и розови пликове, понѣкога само бѣли, писани отъ Ана, но не стигнали още до него.

Когато училищниятъ прислужникъ му предаде следъ нѣколко дни два малки бѣли плика, Ченковъ бѣ като побърканъ отъ радостъ. Той сложи писмата въ джеба на палтото си, пипаше ги непрестанно, но не бързаше да ги отвори. Движеше се между чиноветѣ и преглеждаше привидно тетрадитѣ на ученицитѣ. Той не искаше да наруши замаяващия чаръ на обзелата го радостъ, която му донесоха тия два бѣли плика. Най-после, остави ученицитѣ и отиде въ канцеларията, където съ разтреперани прѣсти отвори едно следъ друго писмата и жадно ги зачете. Ана пишеше за споменитѣ на първото си щастие и за страданията си следъ раздѣлата, които убиваха първата ѣ любовъ, както зимата убива цвѣтията. Нищо не пишеше за бъдещето, за бъдещо свидяване, за майка си. Нѣщо тежко запритиска силно сърдцето на Ника.

— Не е способна на подвигъ, — мислѣше той. Не стигаше ли другото... Защо я срещнахъ по своя тъменъ и несретенъ пътъ? Страданията убивали първата ѣ любовъ...

Безъ да вечеря, побърза да си легне, като мислѣше, че въ сѣня си ще забрави поне до сутринята скръбта, която все по-болезнено се разрастваше и го подтискаше. Но сънятъ бѣгаше отъ него. На очитѣ му се явиха сълзи. Следъ полунощъ, загледанъ презъ прозореца въ заледения дворъ на училището, който въ свѣтлата зимна нощъ се виждаше отъ леглото, обхвана го желание да свърши съ себе си. Съ запотено отъ нестиващата болка тѣло, ако пролежи върху леда на двора нѣколко минути, той може да се обрече напълно на смъртта, безъ дори нѣкой да узнае, къде е заболѣлъ. Има ли смисълъ да продължава да се измъчва! Понѣкога страданието е по-силно отъ жаждата за животъ. Нѣкъде бѣ чель за страданието. Стори му се, че си спомня прочетеното...

Безконеченъ, непоносимъ и страшенъ е твоиятъ пътъ. Но ти знаешъ, когато много натегне болката и кошмарътъ на неизвестността, преставай внезапно да съществуваши. Тогава твоиятъ думналь пътъ изчезва навѣки въ минутния проблѣсъкъ на смъртния и тържеството на влчната забрва. Както големиятъ камъкъ разбива и напуца слабия ледъ на ръката, за да остане за всичко въ мрака на дъното, тъй и несретникътъ, преодолява замаяващото смирение на твой пътъ, махва ржка на всичко и напуца съ тебе свѣта и живота.

— А благомислящитѣ хора твърдятъ, че повече смѣлостъ е необходима, за да се живѣе, отколкото да махне ржка на всичко човѣкъ и да се самоубие, само защото му се струва, че е непоно-

симо озлочестенъ. Да стана мъртавъ листъ въ огромното дърво на самоубийците поради нещастна любов! Да ме жалятъ, както жалихъ азъ Митя на Бунина. . . Не! До това нѣма да стигна!

*

Изминаха сивитѣ и студени зимни дни. Настъпи тиха и тѣжна пролѣтъ. Ана пишеше съвсемъ рѣдко. Пишеше съ моливъ кѣси писма, въ които не се срѣщаха думитѣ: „мили мой“ и „вѣчно твой“. Въ дългата раздѣла и Ченковъ почна да се свързва. Успокои се сърдцето му, както преди. Работата му се виждаше пакъ лека и го увличаше.

— Малко сме се познавали, — казваше веднажъ той на колегитѣ си въ Момчево. — Мислѣхме, че не можемъ единъ безъ другъ, а сме се лѣгали дори, че се обичаме.

— Много нѣща още не знаешъ, — отвърна Христо. Ти трѣбва пакъ да я видишъ! На твое мѣсто, безъ да кажа нѣкому, азъ бихъ заминалъ тайно за Р. Отъ една — две срещи толкова може да излѣзе. Тя те обикна много, но има нѣкой, който те измѣства отъ сърдцето ѝ. Ела поне съ мене, когато си отивамъ по Великденъ! Брайко, ела и ти!

— Не искамъ вече да ставамъ съучастникъ въ такива жаловити нѣща, — отговори Брайко, като почукваше съ прѣсти по брадата си. Идете вие! Желая ви успѣхъ!

— — — — —

Ченковъ се колебаеше да отиде въ Р. Но, колкото каруцата приближаваше родния му градъ, откъдето Христо щѣше да продължи самъ пътя си за Р., толкова повече се усиливаше въ него желанието да го придружи.

— Христо, — решихъ да дойда. Искамъ да я видя поне още веднажъ.

— Добре правишъ! Ето, това е умно, — каза усмихнатъ Христо. — Нека поне лично отъ нея да чуешъ всичко.

Когато на другия денъ пристигнаха на Р-та гара, нѣщо далечно, погаснало, но безкрайно свидно, започна да се раздвѣжва въ сърдцето на Ченкова. Той не слушаше, какво му говори Христо. Бѣше отлетѣлъ сякашъ напредъ, далечъ отъ фаятона, минаваше улица следъ улица въ Р. и търсѣше Ана. Събуди го дрезгавиятъ гласъ на старата Екатерина:

— Охъ! Миличкитѣ пакъ идватъ! Ами кжде е Брайко?

Близкитѣ на Христа бѣха все така вежливи и внимателни къмъ Ченкова. Бѣха, обаче, предпазливи и разговаряха по-рѣдко съ него. Никой не заговорваше за Ана. Каточели тя не е съществувала за тая кжде, а случайно толкова често бѣ изговаряно нейното име преди.

— Христосъ Възкресе, Никичка! Хората се радватъ, а ти си се размекналъ и имашъ такъвъ безнадежденъ видъ, сякашъ гимитѣ ти сж потънали или си изгубилъ царски тронъ. Виджъ, Брайко какво пише! — казваше Христо на Великденъ, като подаваше писмо отъ Брайка.

— Искамъ да я видя, Христо! Какво стана съ нея, нищо не говорите!

— Ще научишъ. Довечера ще сж на театъръ. Тя и она, който те измѣсти чрезъ ругатнитѣ на майка ѝ и заради смѣткитѣ на баща ѝ. Не се вдавай толкова! Има много други достойни за повече обичь.

— Така... Не би трѣбвало да ме водишъ чакъ въ Р., за да ми кажешъ тъкмо тукъ, че тя е за мене завинаги изгубена.

— Не знаехъ, че е сгодена вече. Видѣхъ я вчера. Не е вече така хубава. Довечера и ти ще я видишъ. Предъ годеника си запита за тебе. Каза му, че си ми най-добриятъ приятелъ. Той изказа желание да се запознае съ тебе. Нали ще дойдешъ довечера?

— Мисля.

*

Мѣстниятъ областенъ театъръ представляше „Албена“. Биеше втори звънецъ, когато Христо и Ченковъ се срещнаха въ салона съ Ана и сгоденика ѝ. Още отдалечъ Ченковъ видѣ, че Ана действително се е промѣнила много. Стори му се, че е твърде слаба. Станала е сякашъ по-висока. Може би сж я измжчвали, докато я склоняватъ на годежъ. Усмиваше се лошо, болно. Сепваше се, каточели не искаше всичко да слуша. Тя стисна ржката му бавно, продължително и слабо.

Влѣзоха въ театъра. Мѣстото на Ченкова бѣ между Христа и годеника на Ана, когото Ченковъ

погрѣшно наричаше Базилковъ вмѣсто Батзелковъ. Това обиждаше Ана, която не допускаше, че Ченковъ за първи пътъ чува презимето на бждешия ѝ съпругъ, което произлизаше отъ зелка и, за да я щадя, той нарочно го промѣня.

Следъ първото действие, минало въ нова тежка мжка за Ченкова, дадохъ почивка, поради нѣкаква повреда на сцената.

— Ана, щѣхъ да забравя, — заговори сгоденикътъ ѝ. Като търсѣхъ билетитѣ въ чантата ти, намѣрихъ едно стихотворение, написано на пишуща машина. Би ли ми казала, отъ кого е и защо го пазишъ?

— Ти не си престаналъ да ме подозирашъ! По-рано ми прави сцени за едно нищо и никакво стихотворение... Сега, и то предъ чужди хора, пакъ за стихотворение ще ме питашъ! Казахъ ти, че ги комбинирамъ въ кантората на баща си отъ изпатенитѣ имъ по поржчка стихове за фабриката. Тѣ сж отдѣлни куплети, които отпечатватъ, за да слагатъ въ тѣхъ карамелитѣ. Така бѣше и съ онава — „Не ме забравяй“, — говорѣше Ана, поруменѣла отъ гнѣвъ и смущение.

— Госпожице, нека го прочете господинъ Базилковъ. Макаръ и да сме „чужди хора“, искаме да чуемъ стихотворението, — намѣси се Ченковъ. — И азъ съмъ правилъ такива комбинации. Подреждамъ далъ съмъ разни стихове отъ карамелитѣ и, вѣрвайте ми, другитѣ не могатъ да се съгласятъ съ мене, че комбинираното не е едно стихотворение, писано отъ единъ човѣкъ. Никой не търси външна връзка между куплетитѣ, а ги свързва интуитивно.

Прочетете го, моля, господинъ Базилковъ!

И споденикътъ зачете тромаво и съ присмѣхулна мимика:

СПОМЕНЪ

Като пѣстьрь бървей въ стъпчева дажд,
какъ рѣка презъ юний — свѣтла, синьока,
ти се мѣриш въ златенъ сънь — и днесъ тѣжа
въ твойтъ свѣтанъ стѣнки слита ме дълбока.

Азъ не искахъ въ бояка да те помни днесъ, —
ти сама не знаешъ, колко късно злато
тукъ разсипва златна есенъ въ мѣстъ безвестъ
и запяква, и погасва непозната.

Азъ и носи мъякомъ тая есенъ пакъ —
въвъ сърдцето нѣженъ споменъ пакъ открива
тавъ брѣгътъ на мъртво слънце — тъменъ брѣгъ,
аето любовта ерѣтъ вѣченъ сънь заснива.

— И тука е така, — каза странно спокоенъ Ченковъ. — Три куплета отъ три различни мѣста, съединявани въ едно отъ интуицията. А случва се понѣкога, нѣкой, подобенъ на този, версификаторъ отъ най-обикновена проба, да пише за съвсемъ недействителни нѣща. Запозналъ се презъ зимата съ нѣкоя госпожица и, следъ като е хвърчалъ хвърчалъ въ мислитъ си по нея три—четири месеца, вижда въ началото на пролѣтътъ, че не е имало дори смисълъ да помисли само за нея. Глунавото е, че, докато е хвърчалъ, той е писалъ нелепици за неизживѣни есени, лѣта, години, вѣчности, и то заради нѣкаква несществуваща, въобразявана любовъ. А ти се стремишъ да търсишъ и лирика, и смисълъ въ стиховетъ му и мислишъ, че тѣ

криватъ нѣщо, когато тия стихове могатъ да послужатъ само за карамели.

Той погледна Ана, която мачкаше неспокойно носната си кърпичка и гледаше настрана. Когато почна второто действие на пиесата, Ченковъ намѣри и силно стисна ржката на Христа, който не разбра нищо отъ тая му постъпка.

— Христо, — заговори Ченковъ на приятеля си, когато се върнаха вкъщи, — не жала, че губя Ана. Вече не ми е скъпа. Азъ съмъ билъ слѣпъ! Тя може би сега си въобразява, че азъ отъ любовъ къмъ нея я подпомагахъ да подхвърля на гавра стиховетъ ми, за да не я подозира она простакъ — споденикътъ ѝ. Никога не бихъ повѣрвалъ, че е толкова дребнава. Благословена да бжде тази нощъ! Въ нея прогледнахъ и свалихъ отъ себе си всичкия товаръ отъ любовъ и разочарование. Благодаря ти, че настоя да дойда въ Р. Кежи на Ана, че точно за карамели могатъ да послужатъ стиховетъ ми. За нищо друго. На такава любовъ — такива стихове! Стихове за заплащане ласкиѣ, които ми е давала. Обикновено стихоплетство за нея. По поржчка!

СКРЪБЪ И САМОЛЮБИЕ

Лота бѣше неговата единствена голѣма любовъ. Животътъ ги раздѣли, тъкмо когато бѣха най-много влюбени единъ въ другъ. Той трѣбваше да довърши следването си, а годинитѣ на Лота напредваха и родителитѣ ѝ бързаха да я омжжатъ.

Изминаха нѣколко години. Когато и той свърза земнитѣ си дни съ едно малко познато на другитѣ момиче, Лота побърза да му пише. Въ писмото ѝ имаше много горестъ, много сподавени сълзи. Той разбра добре това и не ѝ писа.

Тя и сега му бѣ скжпа, но обичаше повече спомена за нея. Като бездетна, трѣбва да се е вмазначила повече отъ другитѣ жени по моди. Колко ли е безинтересна, когато говори за торта и баница! Навѣрно се подува отъ сънъ, необезпокоявана отъ никого денемъ и ношемъ. Но, шомъ почваше да мисли така, предъ него се изправяше оная Лота отъ годинитѣ на тѣхната любовъ. Стройна, съ хубава свѣтла коса и сини усмихнати очи. Хубава като русалка.

Годинитѣ се редѣха една следъ друга. Лота продължаваше да пише малки тѣжни писма и го питаше дали е щастливъ. Той свикна да очаква тия писма. Четѣше ги съ тѣженъ, измѣченъ изгледъ на лицето, но не отговаряше на тѣхъ. Лота не можеше отдалечъ да види нещастния любимъ мжжъ на най-хубавата си пролѣтъ, угнетенъ и угнетяващъ като навжсенъ декемврийски день. Тя не знаеше, че у него се бѣ преселилъ малъкъ звѣръ,

който се хранѣше съ горестнитѣ мисли на нейнитѣ писма.

Той не ѝ писа нито веднажъ, защото трѣбваше да пише, че страда. Друго не можеше да ѝ пише, а не искаше тя да узнае болката му.

Малкиятъ звѣръ у него растѣше. Той искаше да измжчи Лота. Искаше тя да мисли, че е щастливъ.

Сега, загледанъ презъ прозореца на локала въ тѣжната недѣлна привечерь, окжпана отъ студения есененъ дѣждъ, той дочита за стотенъ пжтъ последното писмо на Лота и се готви да трѣгне презъ мрака и дѣжда къмъ кѣщи, кѣдето го чака закаченъ, сякашъ, за устата на жена му нейниятъ вѣченъ въпросъ: „Кжде се занасяшъ, та закѣси пакъ“.

Какъ много му се струва тая вечеръ, че Лота е била всичко за него въ свѣта! Какъ много му се струва, че тая вечеръ отива въ незнаенъ каленъ гробъ! Какъ много! . . .

ВЪ ЧАКАЛОТО

Срещу недъля, когато привечеръ площадътъ шуми въ свежата предпролѣтъ, ние напускаме града—натоварени съ пушки, мюрета, провизии, патрони и съ... здрави надежди (безъ здравъ разумъ) за пребогатъ ловъ на патици. По пѣтя Кречеталото заспорва горещо съ Илю, първенецътъ на ловцитѣ, че сутринята ще е необходима каруца за пренасяне на избититѣ патици.

— Щомъ не вървашъ, че тая ноцъ ще падне изобиленъ ловъ, зарана ти ще отидешъ въ града, като ни потрѣбва каруца.

— Добре! — каза нерано Иля, — но посвий си сега устата! Само тебе нѣма да слушаме!

Пристигането бѣше твърде весело. Въ чакалото намѣрихме нощното птиче Анко, който, щомъ ни видѣ, зарева отъ радостъ, че му идатъ гости. И почватъ приказки, анекдоти и вицове до разсъмване, когато настѣпва загишието. Но Кречеталото иска да остане вѣренъ портретъ отъ галерията „Фанфаронъ“ и отъ време на време замелва:

— ... Като ушилъ Агопъ дрехитѣ, отнесълъ ги самъ въ сарайтъ на Абдуль Хамида, а този рекълъ на слугитѣ си да дочерпятъ Агопа съ ракия. Пилъ Агопъ отъ ракията и се понавжисилъ. Лицето му добило такова изражение, каточели искалъ да плюе върху килимитѣ.

— Какво се мръщишъ?—запиталъ султанътъ, — не харесвашъ ли ракията?

— А че... какво да кажа, Ваше Величество... Не е много лоша, но азъ имамъ вжъщи ракия,

дето нийде я нѣма. Като пие човѣкъ отъ нея, нѣма да хареса тая.

Абдуль Хамидъ обичалъ ракията и претендиралъ да разбира, коя е хубава и коя не е. Той се преоблѣкълъ набързо като обикновенъ гражданинъ и поискалъ отъ Агопа да го заведе инкогнито въ къщата си, за да опита ракията му. Тръгнали. Вървѣли, колкото вървѣли... По едно време султанътъ забелязалъ, че минаватъ за втори пѣтъ презъ една и сжца улица, и казалъ:

— Агопъ, ти каточели си забравилъ къде живѣешъ. Презъ тази улица минахме преди половинъ часъ.

— Не съмъ забравилъ, Ваше Величество. Но азъ търся една задънена улица, където имаше струпанъ нѣколко коли боклукъ. Трѣбва да я намѣримъ и да задрѣстимъ съ боклука тая уста, защото не знае понѣкога какво приказва. Азъ нѣмамъ никаква ракия, а само излѣгахъ.

Кречеталото мълкна.

Навѣнъ звѣни, като арфа, южниятъ вѣтъръ. Бие въ тъмнитѣ води на блатото, свисти въ прибрѣжнитѣ дървета и полита въ приспивна пѣсень далечъ на северъ.

— Абдуль Хамидъ се е криелъ въ миша дупка. Страхувалъ се е отъ хората и за една ракия не би си мръдналъ крака отъ палата. Вижъ... арменецътъ е приличалъ на тебе. И ти имашъ такава отвързана уста. Малко ли ни лѣга за изобилието на тия пусти патици! И каруца дори бѣше ти дотрѣбвала, — обажда се като въ просъница Илю.

Кречеталото е засегнатъ.

Той иска да позахале Иля като правистъ и пакъ зафанфаронствува.

— Пъкъ единъ пкътъ, въ Пловдивъ, Д-ръ Генадиевъ и Д-ръ Марковъ били защитници на две противни страни по едно дѣло. Било на великия четвъртъкъ подиръ обѣдъ. Камбанитѣ биели за елефгине — нали тогава се четатъ двайсеттѣ евангелия...

— Не се ли умори да плъскотишъ глупости? — пита Илю.

Но Кречеталото се приструва на глухъ и продължава:

— Тогава сждѣли единъ убиецъ. Защитникътъ му Д-ръ Марковъ започналъ пледоарията си много патетично:

— Во име Отца и Сина и Светаго духа, Аминъ. Господа сждии, Вие едва ли знаете, че моя довъритель е беденъ човѣкъ и съ цѣла кжца деца. Въ тоя моментъ, когато камбанниятъ звънъ Ви припомня, че преди 1920 години хората извършиха непростимия и страшенъ грѣхъ да пригвоздятъ на кръста Богочовѣка Христосъ — Спасителятъ на човѣчеството, Вие тукъ, безъ да съзнавате, може би, се готвите да сторите другъ грѣхъ. Станалото — станало. Бива ли да оставите безъ бащина подкрепа петтѣ деца на обвиняемия, да отдѣлите майката отъ грижитѣ ѝ да ги възпитава, за да ходи по чужда работа и да ги прехранва и пр. и пр.“

Става, обаче, следъ това прокурорътъ и почва:

— И нине и присно во вѣки вѣковъ. Аминъ...

Господа сждии, ако е въпросътъ да се реве тука, азъ да Ви зарева като магаре. Правосъдието

нѣма нищо общо съ календара, съ Великдена и камбанитѣ. Който се е отклонилъ и нарушилъ законитѣ, трѣбва да получи заслуженото си! Какво е това „станалото — станало"? Азъ Ви съветвамъ да анализирате и прощудирате най-внимателно безосновнитѣ доводи на защитата на обвиняемия... И тъй нататъкъ.

— Кречетало, къде намирашъ тия имена? — обажда се Анко.— Все хубави и все ти прилягатъ. Каза, напимѣръ, сега магаре.

Кречеталото се приструва пакъ на глухъ. Той мисли, че си е отмъстилъ. Изтяга се на грѣбъ върху рогозката и затваря усмихнатъ очи. Всѣки се страхува да му заговори и, за да не пжди пакъ съ часове съня ни, оставяме го да мисли, че е надхитрилъ всички.

И заспа случайно Кречеталото, та дойде сънь и за насъ.

СЪПЕРНИЦИ

Село Станилово брои надъ три хиляди души. Има много плодородно землище и просторни пасбища, където пасатъ многобройни стада едъръ и дребенъ добитъкъ. Въ Станилово е построено най-скъпото училище въ околията. Нито една селска кооперация изъ този край нѣма такъвъ голѣмъ собственъ кооперативенъ домъ съ магазинъ, съ редовно подържана читалня и театраленъ салонъ.

Хората, обаче, отъ околнитѣ селища почти не говорятъ за тия нѣща. За тѣхъ село Станилово е прочуто, сякашъ, повече съ омразата и убийствата, които станаха презъ последнитѣ десетина години, между двата голѣми рода на Чифликчи Стайка и Хаджи Нена.

Където има нѣкой отъ хората на Стайка, тамъ нѣма мѣсто за никого отъ задругата на хаджията. Открай време така е било, но презъ последнитѣ нѣколко години омразата на старитѣ се разрастна. Тя обхвана напълно хората отъ двата рода, които се дебнѣха денонощно, избиваха се изъ засада и омиаха затворитѣ.

Кръстю, внукътъ на дѣда Стайка, свърши педагогическо училище и стана учителъ въ родното си село. Следъ три години свърши учението си и се яви кандидатъ за учителъ и Владимиръ, внукъ на Хаджи Нена. Кръстю и Владимиръ носѣха въ кръвта си омразата на двата рода. Тѣ не можеха да се погледнатъ. Нито единъ отъ тѣхъ не влизаха въ учителската стая, защото мислѣше, че дру-

гиятъ е тамъ. Какво не правѣха колежитѣ имъ, за да ги сблизатъ, но нищо не помогна!

Малката тъмноока Джена, най-младата отъ колежкитѣ имъ, бѣше изцѣло погълната отъ мисълта да премахне преградата на „тия остарѣли предразсѣдци“, както тя наричаше напластената отъ дълги години омраза между Кръстя и Владимира. Тя непрестанно новѣше ту при единия, ту при другия, като ги увещаваше и молѣше да си подадатъ ръка и да се зачитатъ като хора. Това продължи доста време. А нали Джена бѣ по-хубавичка и въ тоя затворенъ животъ на двамата неприими противници тя единствена проявяваше по-голѣмъ интересъ къмъ тѣхъ, тѣ се влюбуха въ нея.

Докато въ Кръстя любовта събуди най-хубави мисли и омразата му къмъ Владимира се топѣше, у Владимира се събуди животното, което, ако се виждаше, би изплашило дори дѣда му, стария якоглавецъ Хаджи Нена. Владимиръ искаше да премахне Кръстя, защото виждаше, че Джена и за него има сжцата усмивка, виждаше още, че и Кръстю я обича.

Владимиръ дълго мисли какво да направи. Една нощъ, когато братъ му Иванъ бѣше доста пийналь, Владимиръ го запита, може ли да му направи една услуга — да причака и убие Кръстя. Иванъ, като чу, че искатъ отъ него да извърши убийство, за каквото по-рано бѣ пролежалъ деветъ години въ затвора, разсърди се, завика срещу брат си, като псуваше.

Следъ тази сцена, Владимиръ прекара зле нощта. Мисълта, че трѣбва да премахне отъ пж-

тя си Кръстя, не го напущаше. Опитътъ съ Ивана му даде да разбере, че никой нѣма да се съгласи да извърши убийството, затова той тайно се снабди съ още единъ револверъ и самъ започна да се готви за сгодния моментъ.

Бѣше презъ коледната ваканция. Джена бѣ останала да прекара празниците въ село. Тая година тя живѣеше у сродници на Кръстя. Въ една тъмна януарска нощъ, Владимиръ се връщаше отъ кръчмата. Когато минаваше край къщата, кждето живѣеше Джена, той лочу разговоръ. Джена и Кръстю разговаряха на стълбитѣ. Отъ думитѣ имъ разбра, че Кръстю току-що се е върналъ отъ чакалото си на блатото. Отбилъ се да остави убити патици на Джена и се тъкмѣше да се връща вкъщи. Владимиръ приготви револвера си, приближи се до влета на тъмно, решенъ да пречука подло Кръстя, когато излиза отъ двора.

— Ела утре насамъ! Азъ ще сготвя за обѣдъ патицитѣ и ще те чакамъ, — казваше Джена.

— Не ще мога, — отвърна ѝ Кръстю. — Утре сутринтъта ще имамъ гостъ — ловецъ отъ града. Ще бждемъ цѣлъ день и цѣла нощъ на чакалото. Ще те видя вдури день.

Владимиръ промѣни решението си. Край него, на два метра, мина Кръстю, но той не направи нито едно движение.

— На блатото утре вечеръ ще се свърши всичко, — помисли си Владимиръ. — Щомъ пукне тамъ, всички ще твърдятъ, че сж го убили топовци.

* * *

На другия день небето се проясни. Владимиръ прекара цѣлия день вкъщи, кждето почистваше револверитѣ си и обмисляше начина на покушението, като често се усмихваше самодоволно. Той познаваше добре разположението на блатото — на границата между Станилово и Тополово, кждето често ставаха престрелки, защото мѣстността е още спорна между дветѣ села. Мислено той се виждаше, скритъ въ храсталака, близо до чакалото. Отъ чакалото стрелятъ по патици. Кой ще излѣзе да прибере убититѣ патици? Разбира се, че нѣма да излѣзе гостътъ да навлича ботуши и да гази. Гостътъ е навѣрно голѣмецъ и е на уважение. Кръстю ще излѣзе да събере патицитѣ. И тогава? — Пать-паты! — два — три куршума съ парабелла. Да отиде гостътъ да търси убицеца!

И нѣщо тежко въ сърдцето на Владимира става сякашъ леко, леко, като малка пеперуда и се готви съвсемъ да изчезне.

Вечеръта, когато селото утихна, скърцашитѣ стѣпки на Владимира отекваха остро по снѣжния пѣтъ на гората. Той бѣ вече приближилъ блатото, когато въ края на низката джбова гора чу чести стѣпки и шумъ отъ докоснатитѣ сухи листа. Обърна се и страхъ го смрази. До него се приближаваха седемъ—осемъ едри вълка съ свѣтящи жбжи и очи. Владимиръ не се опита дори да извади револверъ. Безъ да съзнава какво прави, безъ да се обръща назадъ, той затича направо къмъ чакалото на Кръстя. Вълцитѣ се понесоха следъ не-

го. Тъкмо когато прекосяваше най-низкия край на гората, близо до чакалото, разнесе се силен гърмеж. Владимиръ се отправи къмъ мѣстото, откъдето се стреляше и видѣ, че вратата на чакалото се отвори и Кръстю се изправи на брѣга на блатото, готовъ да влѣзе да извади убититѣ пагици.

Ловецѣтъ чу шума, видѣ бѣгащия къмъ чакалото човѣкъ, когото позна на лунната свѣтина, видѣ и вълцитѣ, и бързо се спушна въ чакалото. Следъ малко отъ тамъ излѣзе високъ човѣкъ, съ каскетъ на главата. Владимиръ видѣ ботушитѣ му и лѣсналата въ ржцетѣ му пушка, и падна въ снѣга отъ изтощение. Разнесоха се бързи последователни гърмежи и се чуха предсмъртнитѣ хрипове на първитѣ, преследващи Владимира, вълци. Стана тъмно предъ очитѣ му. Опита се да извика, но не можа. Ловцитѣ се приближиха и го пренесоха въ чакалото. Тамъ при запалената лампа Владимиръ приличаше на мъртвецъ. Додоха му конякъ. Когато дойде на себе си, той излѣга, че билъ по работа въ Тополово и на връщане вълцитѣ сж връхлетѣли върху му.

— Имали сте щастие, — рече му ловецѣтъ отъ града. Взехъ винчестера, като мислѣхъ, че ще ми потрѣбва за стреляне върху гжски или дропли отдалечъ, а той послужи за друго.

Гостѣтъ на Кръстя загледа презъ прозорчето на чакалото свлѣченитѣ на брѣга на блатото убити вълци. Владимиръ погледна гузно Кръстя, който го наблюдаваше. Намѣренитѣ при разтриването му два револвера събудиха подозрение у Кръстя.

Неговиятъ погледъ, спрѣнъ върху Владимира, сякашъ му казваше: „Не ти вѣрвамъ!“

Следъ нѣколко дни, прекарани на легло, съвсемъ разстроень, Владимиръ видѣ, колко е билъ жалѣкъ въ мислитѣ си, въ отношенията си съ другитѣ, въ действията си, и завинаги се прости съ мисълъга да убие Кръстя.

За случилото се около чакалото Кръстю не каза на никого. Така направи, по молба на Кръстя, и ловецѣтъ отъ града. Това съвсемъ обезоржи Владимира, който, макаръ най-напредъ гузно и неувѣрено, започна да поздравява Кръстя, за голѣма радостъ на Джена.

Презъ лѣтната ваканция, когато Кръстю и Джена се вѣнчаха въ града, получиха честитка и отъ Владимира.

ЩУРЕЦЪТЪ

Като всеки саможивец, оставен самъ да се грижи за себе си, Паскалъ не вдигна печката си презъ пролѣтѣта. Дойде августъ. Настъпиха горещини. Небесата се лѣха въ страстенъ дъждъ, както е писалъ единъ индийски поетъ, и вечеръ Паскалъ се унасяше въ притихналата полутъма по гласа на щурцитѣ.

По незнаенъ пѣтъ единъ щурецъ бѣ попадналъ въ печката му. Нѣколко пѣти Паскалъ го търси, за да го пусне на свобода, но все напразно. Той знаеше, че щурецътъ е въ печката, защото всѣка нощъ се обаждаше отъ тамъ. Хвърляше му редовно грозде и парчета отъ пѣпешъ, като се съмняваше дали щурецътъ яде отъ тѣхъ. Той тѣй свикна съ него, че, ако сега го намѣри, не би го пусналъ.

Когато всичко притихнѣше въ стаята, щурецътъ почваше да пѣе. Паскалъ го слушаше въ полусънъ и се пренасяше съ години назадъ въ миналото, когато въ село е слушалъ щурцитѣ въ двора на запустѣлата сега родна къща. Той си спомняше, какъ привечеръ, следъ дълга игра съ другитѣ селски деца, босъ, измърсенъ отъ уличния прахъ, се качваше на ябълката срѣдъ двора, хрускаше зеленитѣ прашни ябълки, приседналъ на нѣкой клонъ, и слушаше въ тишината приспивната пѣсенъ на щурцитѣ. Затова му бѣ скѣпъ случайно попадналиятъ въ печката щурецъ. Той му напомняше всѣка нощъ хубавитѣ безгрижни години на детството му въ село.

Една нощъ Паскалъ го пои и съ сълзи.

Бѣше въ края на августъ. Въ единъ горещъ следобѣдъ, когато отиваше на работа, Паскалъ видѣ любимото си момиче съ нѣкакъвъ непознатъ господинъ, които вървѣха и разговаряха успоредно съ него, безъ да го забележатъ. Паскалъ се забави, за да върви следъ тѣхъ. Госпожицата на нѣколко пѣти се спира, но непознатиятъ се усмихваше прелъстително, подрѣпваше я за лакета, и тѣ пакъ трѣгваха. Излѣзоха вѣнъ отъ града край рѣката и се скриха въ прибрѣжнитѣ гжсталаци.

Вечеръта Паскалъ реши да се самоубие. Но всички начини му изглеждаха страшни, затова се отказа. Извади само колелетата на печката и дълго плака, а сълзитѣ му падаха често и безшумно въ напластената пепель.

ИСТИНСКА РЕВИЗИЯ

Околийският училищен инспектор Тихомиров вървеше по слабо разкаления междуселски път за село Черничево, като си тананикаше във студената мартенска привечер. Той искаше да стигне късно въ селото, за да не видят, че е дошел, та да намъри и установи на другия ден учебната работа, украсата, дневниците и всичко друго напълно без лустро, такива, каквито биха били, ако нямаше ревизия.

По безлюдния, осветляван от луната, път никой не видя дошлия гост, когато той се спрѣ предъ вратника на мѣстния учител Мерджановъ. Инспекторътъ се усмихваше доволенъ, като си представяше изненадата, която ще се изнише на лицата на учителитѣ, когато сутринята влѣзатъ въ училищната канцелария следъ него.

— Господинъ Мерджановъ! Господинъ Мерджановъ! — завика той.

Подъ сайванта залая едро рунтаво куче, но никой не се показа отъ къщи. Тихомировъ пакъ завика.

Мина доста време, докато учителътъ, събуденъ отъ лая на кучето, излѣзе и покани госта вкъщи.

— Но азъ трѣбва, господинъ инспекторе, да отскоча до близката кръчма... Кръчмарътъ спи въ нея... Отъ града е... Той днесъ кла прасе. Ще взема малко месо да запържимъ и да вечеряте, — говорѣше Мерджановъ, като се загъваше съ връхното си палто, което бѣ навлѣкълъ набързо върху долнитѣ си дрехи.

— А! Въ никой случай! — завика като попаренъ Тихомировъ. Ще се научатъ всички, че съмъ дошелъ, а азъ искамъ да направя утре една истинска ревизия. Не ще Ви пустана да излѣзете отъ къщи! Въ никой случай не ще Ви пустана! Искамъ само чаша вода и да спимъ...

Началството най-добре знае! За да мине предъ инспектора си за добре дисциплиниранъ учител, Мерджановъ не се опита повече да настоява. Въведе госта въ една стая, постави завивки върху легното, пожела лека нощъ и отиде пакъ да спи.

Полунощъ отдавна бѣ минала, а учителътъ не можеше да заспи. Подло е, — мислѣше си той, — ако не съобща на колежитѣ, че инспекторътъ е дошелъ. Стана, облѣче се набързо, взе шепа бобени зърна и излѣзе. Най-близко бѣ къщата на директора. Дворътъ не бѣ ограденъ и въ него нямаше куче. Мерджановъ приближи прозорцитѣ, започна да свири и да хвърля въ стъклата бобенитѣ зърна, докато директорътъ се събуди и подаде глава отъ прозореца.

— Поповъ, — заговори съ шепотъ Мерджановъ, — инспекторътъ Тихомировъ е у насъ. Не ми даде да излѣза отъ двора, за да не се научатъ учителитѣ, че е дошелъ. Иска да прави истинска ревизия. Съобща на брата си и на другитѣ.

— Ей, че намъри време да дойде! — ядоса се директорътъ, като затваряше прозореца.

На сутринята полѣхваше северенъ вѣтъръ. Инспекторътъ и учителътъ Мерджановъ приближа-

ваха училището и разговаряха. Предъ дворната врата на училището тѣ срещнаха училищния прислужникъ, който носѣше върху кжсъ рѣждива текия нѣколко разпалени вжглени къмъ клона на училището и викаше сърдито:

— Тѣй не става! Ще се откажа отъ тази работа. Когато се позастуди и трѣбва да се палаят печкиѣ, Добри все ще уфейка! Баба му болна, дѣдо му мре... Само азъ ще опѣвамъ... Нѣма насѣчени дърва за печкиѣ, не е донесена вода, пѣкъ инспекторѣтъ дошелъ... Тѣй не става тя! Ще напустна!

— А! Откъде знае тоя, че съмъ дошелъ? — сопна се Тихомировъ.

— Не зная. Може да му е съобщилъ слугата отъ Грудовъ-долъ, кждето сте били вчера, — отвърна Мерджановъ.

— Не ида отъ Грудовъ-долъ, а отъ другаде. Вие сте издали, че съмъ дошелъ. Трѣбва човѣкъ да спи въ угаритѣ или въ блатата, за да направи истинска ревизия, — мърморѣше обидено Тихомировъ.

Въ училищната канцелария той прегледа седмичното разпредѣление и запита учителя Станковъ, какво ще има въ първия часъ по природознание.

— Може да изпитвамъ върху стария урокъ, но може и да ги вода да наблюдаватъ къртица, — съобщи Станковъ. — Въ такъвъ случай, може да ме ревизирате утре.

— Къртица ли? Ще учите за къртица? — питаше очудено инспекторѣтъ. — Та за къртица е още

много рано да се учи! Вие сте бързали... Кавалерийски сте минали материала, за да дойдете до къртица. Хм! Значи ще наблюдавате къртица... Ще дойда и азъ! Ще ви ревизирамъ на наблюдението, което ще правите. Наблюдението е съществень процесъ въ учебната работа.

Би звънецѣтъ. Станковъ поржча на ученициѣ си да се приготвятъ за пжтъ. Къмъ отдѣлението се присъедини и инспекторѣтъ, който носѣше дългото си палто и чантата си. Излѣзоха отъ селото и свиха край гората. Въ заглѣхналото и замъглено поле се чуваха само подвикванията на орачитѣ и гласоветѣ на прелитащи надъ угаритѣ гарвани.

— Далечъ ли ще ходите? — запита инспекторѣтъ.

— А че... докато намѣримъ и извадимъ къртица. Деца, гледайте добре за къртичени купчини и вървете мълчаливо. Димо, да си готовъ съ кирката! Щомъ видите да мърда нейде нѣкоя купчина, съобщете ми, но по-тихо! — започна да дава нареждания учителѣтъ Станковъ.

Измина половинъ часъ въ непрекъснато сновене изъ угари, ливади, драчаци. Твърде пълниятъ и въ напреднала възраст Тихомировъ почувствува умора. Балтонѣтъ започна да му натежава много, поради което правѣше чести почивки и изоста на назадъ, когато отдѣлението продължаваше да се движи по посока на високата джбова гора — гората на съседното село. Той извика на учителя да се спре, но гласѣтъ му не достигна до общата връва на отдѣлението.

Изостаналъ съвсемъ назадъ, Тихомировъ приседна край близкия валогъ, запали цигара и гласно запроклина часа, въ който бѣ тръгналъ на това безкрайно наблюдение, при което не можеше да се намѣри къртица. Когато следъ малко потърси съ очи ученицитѣ, той не ги видѣ. Не чуваше вече и гласовѣтъ имъ. Стана и забърза по посоката, кждето отмина отдѣлението, като почти влѣчеше следъ себе си палтото. Навиѣзе въ гората и завика:

— Господинъ Станковъ! Хо-о-опъ! Хо-о-опъ!...
Господинъ Станковъ! Хо-о-опъ!

*

Изминаха часове. Изподрасканъ, изпотенъ, съ разкопчана жилетка, изпосѣдралъ съвсемъ полплатата на дългото си палто, което трънацитѣ рѣфаха немилостиво, Тихомировъ крачеше уморенъ изъ трънливитѣ пжтеки на гората и продължаваше да вика отчаяно. Най-после, въ края на гората, той видѣ овце. Извика овчаря и научи отъ него, че се е отдалечилъ на повече отъ 15 километра отъ Черничево и че Станковъ и отдѣлението му не сж идвали тукъ.

— Колко пжтъ има до село Дрѣнакъ? — запита Тихомировъ.

— Ей го е! Единъ хвърлей мѣсто, — отвърна овчарьтъ, като сочеше селото въ низината.

Тихомировъ му благодари, остави единъ парцалъ отъ подплатата на палтото въ устата на кучето, отъ което едва го запази овчарьтъ, и пое пжтя за Дрѣнакъ, като реши тамъ да направи внезапна и истинска ревизия, безъ да се увлича вече въ наблюдения вѣнъ отъ училище.

ДОБРОТВОРЦИ

Село Зарино се огъва отъ страдания и моръ.

Отъ нѣколко дни надъ покривитѣ денонощно свири студениятъ северенъ вѣтъръ и рѣси облаци снѣгъ. По улицитѣ на селото, които се превърнаха на огромни криви ули, натѣпкани съ снѣгъ, не се вижда жива душа. Въ свѣтлитѣ ледени нощи не се чува нищо. Дори кучетата се смѣлчаха, изплашени и вкоченени отъ студа, като рѣдко само нѣкое отъ тѣхъ издаваше слабо, плачливо виене въ отговоръ на незаглъхващия вълчи вой.

Въ малкото село срѣдъ Странджа е настаналъ истински моръ. Отъ нѣколко седмици селото пламти отъ коремнъ тифъ, откъснато, безпомощно и забравено. Далечъ долу въ Тракия, на трийсетъ километра отъ Зарино, се намира голѣмото селище Детелина. Тамъ има лѣкаръ, но той можѣ да дойде само веднажъ въ Зарино. Непроходимитѣ пжтища, глутницитѣ на вълцитѣ и бедността на селянитѣ, отдалечиха напълно помощта на лѣкаря отъ Детелина за погиващитѣ въ Зарино.

Не стигаше ли голѣмата напасть на болестята, която бѣ тръснала почти половината отъ населението въ селото, ами трѣбваше тая незапомнена страшна зима да доведе тукъ най-многобройнитѣ си глутници вълци, които почти бѣха обсадили селото и непрестанно нападаха и унищожаваша добитъка, за който и безъ това нѣмаше кой да се грижи въ тия страшно дълги дни и новци на смъртъ и запустение.

Учителят Нейчевъ стоеше замисленъ предъ печката въ стаята на хазаитѣ си. Приседнало до него на пода, най-голѣмото дете на хазаина му дращѣше по плочата си и пакъ заличаваше надрасканото. Презъ писъка на вѣтъра долиташе и ясно се отдѣляше воятъ на вълцитѣ.

— Какво рисувашъ, Петърчо? — запита Нейчевъ, като махна съ ржка, за да пропжди сякашъ тежка мисълъ.

— Вълкъ, като вие.

— Дай да ти покажа!

Нейчевъ взе плочата и подиръ малко, откъмъ редоветѣ ѝ, се очертаваше рунтавъ вълкъ съ твърде разтворени предни крака, съ издигната глава и отворена за виене уста.

Единственъ учитель въ селото, ловець, при хазаинъ сжцо ловець, следъ като затвори училището, първата грижа на Нейчева бѣ да предпази близкитѣ на хазаина си отъ болестъта и добитъка му отъ вълци. И успѣ напълно. Почти само въ тая къща нѣмаше болень и само въ този дворъ вълцитѣ дадоха жертви безъ да причинятъ пакостъ. Стефанъ, хазаинътъ на Нейчева, младъ човѣкъ съ първоначално образование, правѣше странна отлика отъ другитѣ селяни по природната си интелигентность. Той ревностно спазваше наставленията на учителя за предпазване отъ болестъта и не се дѣлѣше отъ близкитѣ си, за да имъ внушава тия наставления. Въ този домъ злото не удари своя тризбець, но и радостъта се бѣ отдалечила.

— Хазаине, не я караме много по християнски, — заговори Нейчевъ тази вечеръ. Тукъ всички уцѣлѣха, но наоколо е страшно. Мисля, че трѣбва да се погрижимъ и за другитѣ. Грѣхота е да мислимъ само за себе си.

— Нѣколко пѣти ми минава презъ ума тази мисълъ, но не зная, съ какво можемъ да помогнемъ. Днесъ и съседътъ Стайко легналь, а снощи вълцитѣ изподушиха овцетѣ му. Трѣбва да се направи нѣщо.

Учителятъ се замисли. На стената, докосвана отъ силния вѣтъръ вѣнь, потрепваше мъждѣщата газова лампа.

— Преди години азъ прекарахъ тази тежка болестъ и мога да бжда полезень на болнитѣ. Ще ходимъ съ тебе въоръжени отъ дворъ въ дворъ, ще даваме наставления и съвети, ще избиваме вълцитѣ, съ една дума, ще станемъ доктори и пазачи на селото, — завърши Нейчевъ.

Още сжщата ношь, въ различно време, на две мѣста въ крайнинитѣ на селото се разнесоха нестройни гърмежи отъ ловни пушки и револвери. Въ самозабравата на дългия си пиръ, необезпокоявани много дни и нощи, вълцитѣ се стреснаха. До сега тѣ срѣщаха нейде съпротива само при нападенията си. Сега, обаче, бѣше друго. Тѣхъ ги търсѣха и обсипваха съ едри дробинки и куршуми, които ги приковаваха на мѣсто. Следъ като оставиха много отъ събратята си, простнати върху окървавения снѣгъ, вълцитѣ се отдрѣгнаха въ гората, откъдето завиха злоещо.

Учителят и Стефанъ влизаха въ всѣка къща. Посрѣщаха ги като ангели-пазители. Навсѣкжде Нейчевъ утешаваше, окуражаваше и наставляваше. Отъ бакалницата на гърка Стефуди, който бѣ избѣгалъ при появата на болестта, той взе и раздаде всичката варъ и суровъ спиртъ, за предпазване. Съветваше да не пие никой вода отъ кладенеца на Вълча Топала, напѣтуваше какъ да бждатъ гледани тежко-болнитѣ, какъ и съ какво да се хранятъ оздравяващитѣ и т. н.

Болестта престана да се разраства. Пѣтьтъ ѝ бѣ здраво припрѣченъ. Вълцитѣ, сралявани нощемъ отъ вѣрната стрелба на двамата неуморими добротворци, се разколебаха и прѣснаха следъ нѣколко дни къмъ селищата въ равнината.

Зимата си отиваше. И съ топлото слънце, което засия най-после надъ Зарино, съживи се и животътъ въ него. Снѣгътъ се стопи. Замлъкнаха капчуцитѣ. Усмихна се чистото синьо небе надъ полета и гори. Училището пакъ бѣ отворено и закипѣ пакъ работа въ него. Заизлизаха селяни къмъ нивитѣ. Радваха се на Божието слънце. Спомняха черния и дългъ кошмаръ, разговаряха за него и не преставаха да благославятъ:

— Да наспори Богъ даскала и Стефана! Безъ тѣхъ кой знае, кои отъ насъ щѣха да умѣлѣятъ! Богъ да ги поживи и ги възнагради! Добри хора!..

ПО ДРУГЪ ПѢТЬ

Благосъстоянието на търговеца Рогозовъ се увеличаваше бързо. Но това каточели не го радваше. Работата му вървѣше много добре, въпрѣки че за нея той не можеше да отдѣля много време и сили, изтощенъ отъ мъжа и мисли следъ смъртта на единственото му дете и на жена му.

Добриятъ му помощникъ Рафаилъ, честенъ и трудолюбивъ човѣкъ, бѣше единствената връзка между отшелника Рогозовъ и търговскитѣ работи на фирмата Рогозовъ. Почти всѣкога, когато съобщаваше новини на Рогозова и изброяваше сдѣлките, Рафаилъ завършваше:

— Изобщо, както виждате, върви ви много, господинъ Рогозовъ! Всичко върви много добре!

Мълчаливъ, съ ржце въ джебоветѣ и съ полузатворени очи, Рогозовъ нищо не отговаряше, нито съ нѣщо показваше, че го интересува тоя разговоръ. Стоеше нѣмъ и замисленъ, каточели не на него е говорилъ Рафаилъ.

*

Съ небръснато лице, навжсенъ и унилъ, кръстосалъ крака подъ масата край загасващата печка, Рогозовъ чегѣше написанитѣ съ ситенъ закржгленъ почеркъ страници отъ покойната му съпруга. По едно време прекъсна четенето и се замисли:

— Колко съмъ билъ слѣпъ! Какъ мислѣхъ, че всичко въ тая тетрадка е наивно увлѣчение да

се дращи по подобие на поети и писатели! Никога не мислѣхъ, че ще има тукъ нѣщо смислено, че ще мога така добре да разбирамъ написаното отъ Бистра, нито пъкъ допушахъ, че то може да ме измъчва. — „Остави тъмния кошмаръ, мое сърдце, и се върни презъ години назадъ, кждето безъ тревога, безъ скръбъ е преминавалъ безшумно презъ тебе потъмнѣлиятъ образъ на свѣта!“ За кого ли е това? Какъ ли го е разбирала тя? Днесъ така много прилѣга за мене, за моето сърдце, което изгаря срѣдъ леда на самотата!

Той затвори пожълтѣлата отъ времето тетрадка и се загледа въ корицата. На първата страница съ едри букви бѣ написано: Стихотворения въ проза. А подъ него: На Л.

— Въ Добри Rogozovъ нѣма нито едно Л. Зная, че не сж за мене тия стихотворения въ проза, но и тоя Любенъ, Лазаръ, Любомиръ, ако е обичалъ Бистра, може би не е по-малко наказанъ отъ мене.

Стана, навлѣче шубата, взе шапката си и излѣзе. Самотата не му понасяше, но и отбѣгваше да се събира съ приятели. Премина по дългата и широка улица отъ къщи до голѣмия ресторантъ съ джасъ, безъ да срещне познатъ. Спрѣ предъ вратата на ресторанта и се заслуша. Срѣдъ общия нестивашъ шумъ се чуваше дрезгавиятъ уморенъ гласъ на жена, която пѣше цинична двусмислена пѣсенъ. Изгуби желание да влѣзе, и отмина.

Rogozovъ приближаваше голѣмия мостъ на Марица, кждето студътъ връхлетѣ върху му съ нова сила. Той се канѣше вече да се върне назадъ, ко-

гато близо до моста зачу сподавенъ детски плачъ. Забърза напредъ. Въ края на моста стоеше малко петъ-шестъ годишно момченце, стискаше въ ржката си парче хлѣбъ и хленчеше, посинѣло отъ студъ.

— Защо плачешъ, дете? Откъде си? Какъ се казвашъ? Какъ ти е името, а? — заобсипва го съ въпроси Rogozovъ.

— О-о-о-о-о! О-е-е-е-е! — продължаваше да плаче то.

Загледанъ въ детето, чийто плачъ се заглушаваше отъ силния вѣтъръ и скърцането на люлѣщия се цинковъ навесъ на близката хлѣбарница, Rogozovъ си мислѣше:

— Все може да се срещне у другитѣ нѣщо по-лошо, по непоносимо отъ това, което ни се струва, че ни тежи до смъртъ и е крайтъ за насъ. Колко малко виждаме, и то случайно понѣкога, само частица отъ огромния обржчъ на човѣшкитѣ страдания. Само частица. . .

Той хвана детето за ржката и го поведе къмъ близката кръчма-гостилница, чийто мръсни прозорци открояваха слаба жълта свѣтлина навънъ. Попита за нѣщо готвено. Казаха му, че има само варено свинско месо. Rogozovъ настани детето на столъ до масата край печката и поржча да му донесатъ ядене. То се заозърта плахо, търкаше единъ о другъ премръзналитѣ си крака и гледаше съ свѣнливъ погледъ Rogozova. После яде, пи отъ донесената му лимонада и се грѣ на печката, като продължаваше да мълчи, когато го питаха за родителитѣ му.

— Кажки ми, какъ те казватъ? И:анчо, Митко, Христо, Георги, Петко? Поне твоего име кажки! — продължаваше да го моли Рогозовъ, който не откъсваше погледъ отъ детето, извикало така живо тази вечеръ спомена за неговия малъкъ Гошо, починалъ две години преди смъртта на Бистра, почти на тая възраст.

— Трайчо, — отвърна най-после детето, като натискаше въ стѣснението си пръсти върху края на масата.

— Хайде, Трайчо, да си отиваме! Ще си идемъ, за да спимъ. У дома е топло и имамъ хубаво, послушно и кротко кучеице, съ което ще играешъ, — говорѣше Рогозовъ, развеселенъ, че Трайчо проговори.

Той заплаши на кръчмаря, хвана Трайча за ръка, и двамата забързаха за вкъщи.

* * *

Напраздно Рогозовъ търсѣше много дни наредъ родителитѣ на детето. Нито справки въ полицията, нито обявитѣ въ вестниците помогнаха да се откриятъ тия родители въ голѣмия градъ на Марица.

Въ полицията не посрѣщаха твърде любезно Рогозова. Гнѣвъха се отъ честитѣ му справки. Тамъ обикновено му заявяваха, че детето е доведено отъ другаде и изоставено тукъ, като съ това се е целѣло да се освободятъ отъ него и други да се заематъ съ неговото отглеждане.

— Не можахте да разберете, господине, че много мъчно могатъ да се намиратъ родители, които или не съществуватъ или нарочно се криятъ. Може и да съ живи тия родители, но съ бедни хора и съ търсили по такъвъ начинъ благодетель за детето си. А и то никакъ не може да ни улесни въ търсенето. . . „Накрая, накрая живѣемъ!“ — Само това знае. Може би и то не иска да се откриятъ родителитѣ му, — бѣ заявилъ веднажъ единъ отъ полицайтѣ.

Днитѣ изминаваха единъ следъ другъ. Въ полицията забравиха случая, а обявитѣ въ вестниците за Трайча пресекнаха. Полека-лека Рогозовъ така свикна съ детето, че не би могълъ безъ него. Вечеръ бързаше да стигне по-скоро вкъщи, където Трайчо, ученикъ вече, пълнѣше стайтѣ, така пусти и тѣжни преди, съ безкрайно звучни, сякашъ живи думи.

Видѣлъ само малко искреностъ и любовъ отъ Бистра, преди смъртта ѝ, загубилъ рано собственото си дете, чието празно креватче стоеше още въ спалнята и винаги го измъчваше непоносимо, недостатъчно достъпчивъ и подвиженъ, честенъ, наивенъ и измамванъ отъ лицемери, безчестни търговци и съперници въ търговията, Рогозовъ намираше винаги отмора и радостъ при детето. Той го осинови, отгледа го като собственъ синъ и, преди да прибере и заключи завинаги въ касата си тетрадата на Бистра, чиито страници отдавна не бѣ разгрѣщалъ и челъ, каточели за оправдание и завършекъ на миналото, той записа на последната бѣла страница на тетрадата следното:

Простете, мили, спящи покойници. Въ тия страни винаги намирахъ много горестъ. Задъ всѣка дума тамъ се преплитаха образитѣ на двама души. Това бѣхме ние, Бистра: азъ и ти. — Единиятъ твърди, другиятъ отрича. И между двамата бѣ самотата, най-страшната самота — самотата на двамина. Сѣдия бѣ сърдцето ми. И никога то не отсѣди виновностъ за други. То бѣ сѣдия само на себе си. И мислѣше, че нѣма за него пѣтъ къмъ радостята. Но, когато бѣ много близъкъ деньтъ да ви последвамъ — самъ въ свѣта, самъ въ скръбъта —, азъ бѣхъ върнатъ пакъ въ живота и вървя по другъ пѣтъ сега. Единъ новъ Гошо има нужда отъ мене и азъ отъ него. Ще минемъ тукъ по другъ пѣтъ — на трудъ, на повече радостъ и свѣтлина — и ще се съберемъ нѣкога всички Отвѣдъ, безъ скръбъ, безъ страхъ.

СТЪПКА КЪМЪ ПОВОРА

Бѣ последенъ работенъ день въ банката преди Великденъ. Следъ обѣдъ клиентитѣ се увеличиха. Чуваха се звънци въ коридоритѣ и тихи разговори предъ гишетата.

Касиерътъ Свѣтлозаръ Балчиковъ не изглеждаше добре. Може би отъ многото работа, която, при такива случаи, може да доведе чиновника въ трескаво състояние, той поглеждаше неспокойно всѣки клиентъ, поемаше съ разтреперани ръце поднасянитѣ му книжа и бързо, при често възраване въ операционнитѣ бележки, отброяваше и предаваше вписанитѣ тамъ суми.

Когато въ 6 часа чиновницитѣ започнаха да напуцатъ банката, като си пожелаваха весело прекарване на праздницитѣ, Балчиковъ остана при касата. Разгръщаше книжа, пишеше числа и щѣлъ треперѣше като листъ на дърво, разлюлѣно отъ силенъ есененъ вѣгъръ.

— Балчиковъ, да не би вчера, когато ни заплащаше, си далъ нѣкому две заплати, та нѣма леснотия сега, срещу празника, да получишъ ти, — закачи го контролѣорътъ Найденовъ

— Ще поостана малко... Една грѣшка... малка, както се вижда, но трѣбва да се изправи.

Излѣзе и последниятъ чиновникъ. Балчиковъ остана само съ прислужника въ банката, който спѣше въ нея, за да я пази. Той повика прислужника и му порѣча:

— Ангеле, вземи тия 200 лева и иди ми вземи петъ кутии цигари първо качество, по 100 кж-

са. Искай цигари „Томасянъ“! Вземи и тоя листъ, за да обвинешъ кулжигъ съ него!

Когато прислужникътъ излѣзе, за да изпълни поржчката, Балчиковъ бързо измъкна другъ листъ обвивна хартия, постави го на масата до отворената каса и съ трескава бързина започна да слага въ него връзки съ банкноти по хилядо и по петъ хиляди лева. После обви банкнотигъ съ листа, постави пакета въ касата и зачака неспокоенъ и съ отпавенъ къмъ вратата погледъ.

— Нали първо качество, господинъ касиеръ! Да нѣмамъ грѣшка? Стори ми се, че искате първо качество, — заговори Ангелъ, като влизаше съ пакета въ банката.

— Да, да! Първо качество — „Томасянъ“.

Балчиковъ пое пакета, а прислужникътъ се запжти къмъ стаята, въ която ношуваше.

Бързо, като факиръ, бледенъ, съ изгарящъ погледъ, Балчиковъ извади пакета съ банкнотигъ и постави на мѣстото му пакета съ цигаригъ. Заклучи следъ това касата, прибра ключоветъ, сложи си шапката и съ пакета въ ржце се запжти къмъ кжщи.

Вечерята излѣзе късно. Страхуваше се много да не би хазайката да тършува изъ стаята му. Не преставаше да мисли върху това, въпрѣки че бѣ скриль и заключиль паригъ въ куфара подъ леглото, въпрѣки че бѣ заключиль и вратата на стаята си. Чувствуваше обща слабостъ. Пулсътъ му бѣ ускоренъ, неравенъ, поради което побърза да се върне вжщи.

Приседналъ на леглото, той стоеше като вцепененъ и изгаряше отъ жажда. Започна да пие често и изобилно вода, която бързо се превръщаше на лепкава и зловонна потъ, болезнено чувствувана върху кожата.

Заспа едва следъ полунощъ неспокоенъ, кошмаренъ сънъ, изпълненъ съ страшни видения. — Виждаше различни изъ улицата стражари, други, които слухтятъ и гледатъ презъ ключалката на вратата и междинигъ на транспарантигъ. Видѣ сждии, които разгрѣщатъ закони и изричатъ присжди. Минаваше тъмни, влажни подземия, кждето долитаха до него викове и дрѣнкаха вериги. Сънува и директора на банката. Пиятъ двамата кафе, и директорътъ се усмихва любезно. По едно време директорътъ се заглежда сърдитъ въ него, заплюва го и извиква:

— Крадецъ! Колко ясно се вижда, че си крадецъ!

Стресна се и се събуди. Вънъ изгрѣваше новиятъ день. Пѣха весело птички. Балчиковъ извади куфара подъ леглото, намѣри ключа му, отвори го и зачете връзкигъ. После прибра всичко въ куфара и се изправи.

— До тукъ всичко върви добре, — помисли си той. — Да видимъ презъ тия три дни, какъ ще се промъкна въ Турция! Какво ли ми носи бждецето! Дали Таня заслужава тая страшна стжпка?

Изми се и се облѣче, заклучи следъ това вратата на стаята, скри въ джеба си ключа и съ бързи стжпки се запжти по широката неравна улица, за да намѣри и почерпи утеха и повече смѣлостъ

при любимата Таня, на която, следъ много колебания и отлагане, нощше най-после дълго желаната радостъ. Сега ще ѝ съобщи, че ще я чака съ безкрайна обичъ въ Цариградъ, където бѣ братъ ѝ. Ще се събератъ тамъ съ нея по различни пжтища и ще заживѣятъ щастливо съ задигнатитѣ отъ банката пари.

— Трѣбва да се бърза, — мислѣше по пжтя Балчиковъ. — Азъ трѣбва да съмъ въ Турция още утре, а тя може да замине и вѣдруги день. Колко лесно е нейното отиване до Цариградъ! Паспортьтъ ѝ уреденъ. . . Взема си билетъ и не обръща на никого внимание, защото знае, че никой не я следи.

И той съ свито отъ страхъ сърдце, мислѣше за пресѣченитѣ гористи възвишения и рѣдки драчаци, презъ които, на около трийсетъ километра задъ Елхово, минава границата съ Турция край селата Малко-Кирилово и Лесово, където мислѣше да премине самъ нощемъ, облѣченъ като туристъ, съ рапица, натѣпкана съ банкноти.

— Ами, ако се натѣкна на нѣкой постъ и ме усѣтятъ кучетата на граничаритѣ. Сбогомъ, тогава, Таня! Нищо друго не ми остава, освенъ да захапа цевъта на револвера и да си тегля куршума. Следъ краждата азъ и безъ това не съмъ живъ за близкитѣ си.

Той си сиомни, че, преди години, когато гажѣше веднажъ калъта на пжтъ за банката, видѣ върху единъ каленъ тротоаръ парче некрологъ, където ясно се четѣше Свѣтло заръ. Презимето бѣ останало на другата откъсната частъ. Единъ

незнаенъ едноименикъ се е простилъ съ живота тогава. Парче некрологъ въ калъта напомняше за него.

— За мене и толкова не ще бжде отредено. Не заслужавамъ дори единъ некрологъ въ калъта, защото самъ азъ сега съмъ единъ некрологъ въ калъта. Скоро името ми ще грѣмне въ чернитѣ хроники и ще заръси отрова и зловоние.

Унесенъ въ тия невесели мисли, Балчиковъ не усѣти, кога стигна до къщата, въ която живѣеше любимата му. Не искаше да разговоря съ близкитѣ ѝ, затова не позвъни. На прѣсти той се промѣкна до стаята и се канѣше вече да влѣзе при Таня, когато дочу разговоръ, който го прикова на мѣсто.

— Но, моля ти се, Таня, защо не си по-чисто-сърдечна? Какъ да ти повѣрвамъ, когато твърдишъ, че между тебе и Балчиковъ нѣма нищо. Почти всѣки день сте заедно. Всички мислятъ, че сте сгодени, а ти ме увѣрявашъ, че ти е напълно безразличенъ, — говорѣше непознатъ мжжъ.

— Бѣше то, момчето ми. . . Отъ днесъ смѣтай, че между мене и тоя вѣтрогонъ всичко е свършено. Едно малко по-силно увлѣчение и то по-скоро отъ негова страна. . . Не е имало нищо сериозно. Ще се забрави всичко. Да не говоримъ сега за това! Но ти ми кажи, все така ли ме обичашъ? — запита Таня съ особено нѣженъ и трепетенъ гласъ.

Сякашъ огроменъ камъкъ врѣхлетѣ върху Балчикова и го затисна съ страшна сила — до задушаване. Той се опрѣ до стената, за да не пад-

не. Почувствува се като подкосенъ. Сжтно, като въ гжста, спускаща се на талази, гореща и лепкава мъгла, той си спомни пакъ за некролога въ калъта. Сърдцето му биеше до пукване бързо и неравно.

Балчиковъ се задушаваше. Около него нѣмаше Katoweli достатъчно въздухъ. Вътре разговорътъ продължаваше, но той не чуваше вече нищо. Любовта му къмъ тая жена бѣ подхвърлена на страшна гавра. Когато той извърши престѣпление заради нея, когато бѣ готовъ на всичко, тя смѣло и неприкрито се гавръше съ чувствата му. „Не е имало нищо сериозно. Ще се забрави всичко.“ Това го казва тя, Таня, за която той толкова много е страдалъ, а отъ нѣколко дни съвсемъ изтощи сърдцето си, докато се реши да открадне милионъ и половина отъ касата, и зачерни завинаги името си.

Започна бавно да се съвзема. Съ бушуваща въ сърдцето мжка, безъ да се лази вече отъ гогото и да е, Балчиковъ напусна тая къща, решенъ да потърси веднага директора на банката, комуто да довърри всичко. По пътя, обаче, промѣни решението си. Нѣмаше сили да издържи погледа на директора. Стѣпката до изповѣдъта и срама при нея му се стори по-страшна, отколкото стѣпката до позора, която снощи бѣ направилъ вече.

— Срамъ ме е, а и той едва ли ще ме разбере. На първия работенъ день следъ празниците ще отида по-рано сутринта въ банката и ще остава пакъ паритѣ въ касата, — реши Балчиковъ.

Прибра се вжщи. Отключи пакъ куфара и преброи паритѣ. Обви ги после въ още по-здравъ листъ. Постави пакета отново въ куфара, заключи го и, съвсемъ изтощенъ, полегна на леглото. Къмъ обѣдъ заспа. Когато се събуди, почувствува гладъ. Седна на леглото и се замисли.

— Ще мине. Всичко ще мине. Дано само успѣя да се измъкна отъ тоя позоръ, безъ да узнае нѣкой. Колко е гадно, че откраднахъ, за да й създамъ щастливи дни, а тя ме е считала за излишенъ повлѣканъ и вътрогонъ, както ме нарече!

Привечеръ Балчиковъ пакъ излѣзе, като заключи стаята. Върна се следъ половинъ часъ съ пакетъ храна, която му бѣ необходима презъ празниците.

Презъ всичкото време, докато паритѣ бѣха въ куфара подъ леглото, Балчиковъ ги пази като Церберъ — неотлъчно и въ непрестанна тревога. На първия работенъ день следъ Великденъ той отнесе рано сутринта пакета въ банката и постави отново банкнотитѣ въ касата.

Следъ обѣдъ пкъ, поуслокоенъ вече, подаде заявление, съ което поиска да бжде премѣстенъ въ другъ банковъ клонъ, макаръ и въ най-забутаното градче на Царството.

ГҖСКАТА

— Христо! Христо-о-о! — викаше високо дҖдо Славъ, като чукаше на вратата на стаята, кждето спҖше синътъ му.

Подъ навеса на плѣвника залá и се задърпа на синджира си едрото гонче на стария ловець, като го видѣ съ пушка въ ржцетѣ. Духаше студень зимень вѣтъръ. На изтокъ бавно зазоряваше.

— Христо-о-о-о! Обади се бе, Христо! — продължаваше да вика дҖдо Славъ.

— Какво има? Защо викашъ? — обади се най-после Христо отаҖтре.

— Ще дойдешъ ли за гҖски? Съ мартинитѣ... Ще викамъ и Ради.

— Ще дойда! Вие вървете! Кжде да ви търся?

— Къмъ тепетата. Тамъ изъ нивитѣ.

— — —

Следъ половинъ часъ Христо крачеше по здраво замръзналия междуселски пѣть. Приближаваше тепетата, а никжде изъ нивитѣ не виждаше баща си, нито пѣкъ съседа имъ Ради. Близко до първото тепе, стара турска крепость, той видѣ срѣдъ обширна зелена нива малко ято диви гҖски.

— Много сж прѣснати. Трѣбва добра стрелба, — помисли си Христо, като започна да се приближава дебнишкомъ къмъ гҖскитѣ.

— Щомъ даскалтъ не е съ мене, ще ударя нҖкоя. Инакъ, като мисля за похвалата, която ще

ми каже, ако ударя, разтрепервамъ се, — продължаваше да си мисли той.

Приближи се до синура на близката нива, въ която, по посока на гҖскитѣ, на разстояние около 200 метра, се мѣркаха догниващи, разкривени или паднали въ браздитѣ, стъркове отъ лѣтошень памукъ. ГҖскитѣ надигнаха високо глави и се приготвиха да хвъркнатъ, като видѣха приближаващия се къмъ тѣхъ ловець. Христо се спрѣ, вдигна пълната си пушка, прицели се и грѣмна. Въ следния мигъ гҖскитѣ вече бѣха отлетѣли, като остана само една отъ тѣхъ, която се гърчеше на земята, съ пречупена отъ куршума шия.

Христо взе убитата гҖска и продължи презъ нивитѣ, като търсѣше съ погледъ другитѣ ловци. Приближаваше второто тепе, когато задъ хълмоветѣ долу грѣмнаха една следъ друга две пушки. Следъ малко предъ него се спушна и кацна въ края на нивата едра гҖска. Подгъна крака и легна край синура. Други прелитаха съ виковете надъ нея. Тя заизвива глава да ги гледа. После се загледа въ Христа, който се приближаваше съ готовъ за стрелба пушка. Изведнажъ тя стана и съ накуцване се придвижи въ съседната нива и тамъ спрѣ.

— Ранена е, — помисли си Христо. — Ако не е ранена, нѣма да ме дочака да се приближа толкова близко.

Той мина още малко напредъ и съ единъ куршумъ застреля ранената гҖска.

— Ако бѣше даскалтъ тукъ, пакъ щѣше да каже: Ти си цѣлъ Мйхлемъ Тель, Христо! Цѣлъ

Михлемъ Телъ!“ — мислѣше си самодоволно Христо, като подъ влияние на погрѣшно запомненото име на несравнимия швейцарски стрелецъ пакъ си спомни за жълтитѣ и лошо миришещи мехлеми на съседката имъ баба Васила.

Като прехвърли хълмоветѣ, Христо намѣри изъ нивитѣ Ради, старъ другарь на баща му, и заговори съ него.

— Наслука, наслука, дѣдо Раде! Къде се изгуби стариятъ?

— О-хо-о-о-о! Ти си направилъ работа, — започна Ради. — А ние съ баща ти само пукаме ли пукаме. Не виждатъ вече очитѣ, не вижда-а-отъ! Съ куршумъ се прави ловъ, дорде очитѣ сѣкатъ. Свършила се е нашата... За стария ли питаешъ? Тукъ бѣше, ама къде се мушна — не го виждамъ.

Надъ двамата ловци се носѣха съ викове, подредени въ вериги или разбъркано, малки и голѣми ята гжски. Като ги следѣше съ погледъ, когато прелитаха надъ хълмоветѣ, Христо забеляза на единия хълмъ кацнала сама гжска.

— Дѣдо Раде, виждашъ ли ей тамъ, на втория хълмъ, кацналата гжска? Насреща, насреща... ей къде мръдна сега.

-- Къмъ бѣзацитъ ли?... Или горе? Нищо не виждамъ. Ако е сама, трѣбва да е закачена отъ нѣкой куршумъ. Щомъ я виждашъ, иди и я придебни задъ хълма! — покани го дѣдо Ради.

— Не ми се ходи чакъ задъ хълма. Ще я приближа отъ тази страна, — отвърна Христо. Той остави при Ради убититѣ гжски, за да не му прѣчатъ, и се запжти къмъ хълма.

Съ криволичене въ зигъ-загъ ловецѣтъ се приближаваше къмъ гжската, следенъ съ погледъ отъ Ради. Трѣбваше да се намали разстоянието, за да бѣде ударѣтъ сполучливъ. Предварително Христо бѣ опредѣлилъ мѣстото, откъдето щѣше да стреля, и се стремѣше да се добере до това мѣсто въ подножието на хълма. Той имаше предъ очи само мѣстото сега, поради което рѣдко отправяше погледъ къмъ гжската, за да види само дали е тамъ.

Когато Христо стигна въ подножието на хълма, провѣтри пушката си, както бѣше приведенъ, и се спрѣ. После издигна чевръсто картината си и се прицели съ прѣстъ, опрѣнъ леко о спусъка. Сега, обаче, гжската му се стори много особена: малка, съ особено пѣстра перушина, безъ шия и безъ глава. Отъ напрегнатото взирание и студения вѣтъръ очитѣ на Христа се просълзиха. Сне пушката, обърса съ ржка сълзитѣ си и загледа пакъ къмъ гжската. Следъ това, обхванатъ отъ внезапна болезнена слабостъ, той изтърва пушката и се отпустна като прострелянъ на земята, безъ да има сили да се обади.

Гжската се бѣ издигнала и превърнала на навжсена човѣшка глава — главата на дѣда Славъ, който се дигна отъ рова и викаше сърдито:

— Какво ме целишъ бре, муле! Нѣма ли друго за целене, та се похетрилъ по баиритѣ да ме търсишъ и да се целишъ въ главата ми!

Синѣтъ стоеше като вцепененъ. Не можеше да проговори. Не смогваше да отмѣсти погледа

си отъ кърпата, която баща му бѣ превързалъ край калпака върху премръзналитѣ си уши.

— Взехъ те за... гжска. . върху рова... Ти... ти... не си връзвалъ така... кърпа... презъ главата. Помислихъ, че е гжска... Така изглеждаше... и щѣхъ да гръмна, — говорѣше несвързано и съ заекване Христо.

— Хубаво щѣлъ си да ме наредишъ, дордето съмъ вардилъ въ рова!... Гледамъ, гледамъ... Чудя се какво дебне синковецътъ, какво ме е зацелилъ съ мартината!... На мене ли, на друго ли се цели, а той ме взелъ за гжска. Я гледай, какъвъ ловецъ се извѣди! — мърморѣше дѣдо Славъ и продължаваше бавно да слиза отъ хълма, като кривѣше глава и цѣкаше съ езикъ.

ПРЕЗЪ СУХИЯ РЕЧИМЪ

Следъ дълги денонощни стълкновения съ пиянитѣ си съпрузи, женитѣ въ село Маково, подпомогнати отъ новия кметъ, можаха най-после, чрезъ общо допитване, да наложатъ законно сухия речимъ, и рѣчимитѣ бѣха затворени.

Вмѣсто седемтѣ си кръчми, сега Маково имаше седемъ кафенета. Цѣлъ месецъ измина, откакто бѣха затворени кръчмитѣ, а мжжетѣ пакъ се връщаха пияни вкѣщи.

Нѣкой отъ тѣхъ се шегуваха, като казваха, че се опивали отъ чая, къмъ който не можели още да привикнатъ, други пакъ твърдѣха, че на чая много подходжали за мезе сушена риба и наденица.

Отъ нѣколкото внезапни ревизии, кметътъ разбра, че посетителитѣ на кафенетата почти не пиятъ чай, а — вино. Въ мръснитѣ фаянсови чаши по маситѣ той винаги намираше само вино. Видѣ, че съ добро нищо не ще направи, та започна да съставя актове и да глобява.

Дойде редъ да се събиратъ глобитѣ. Кафенетата започнаха да се затварятъ едно следъ друго. Когато бѣ затворено и последното кафене, пиячитѣ започнаха да си намиратъ работа въ съседнитѣ села и да се връщатъ пияни и съ счупени глави.

Веднажъ въ късна лунна полунощъ презъ октомврий нѣколко маковци се връщаха отъ съседното село Витово. Развеселени, тѣ викаха и пѣха.

— Иване, я изкарай една съ гайдата, че прегракнахъ! — обади се единъ.

— Ама гайдата тукъ ли е бе, Иване? Че карай де! Какво зяпашъ още? Карай! Карай! — настояваше горскиятъ стражарь Рачо, сжщо пиянъ.

Иванъ извади отъ пояса си гайдата и за свири.

Следъ два часа, посрѣдъ врѣвата на гайдата и пиянскигъ викове на другаритѣ си, Колю Козлето, първиятъ поотрезнѣлъ гуляйджия, спрѣ групата и завика:

— Ей, мжжица, туй не е нашето село! Каква я втасахме? Я гледайте, какви сж тия тополи!

— А-ха! Брей, вѣрно, вѣрно! Туй не е Маково. На и гора има отъ тази страна, — обади се другъ.

— Маково е бе! Какво се втелявате? — рече троснато гайдарьтъ и потегли напредъ, като наду пакъ гайдата. Другитѣ забързаха следъ него, но сега притихнали и съ втренченъ погледъ.

Приближиха още и разбраха, че сж предъ друго село. Разглеждаха го, разглеждаха пжтищата, околноститѣ около тѣхъ и се чудѣха, кжде сж.

— Гледайте, гледайте! Охъ, охъ! Бабачи, ама единъ пжтъ бабачи! — говорѣше съ възхищение гайдарьтъ, като сочеше заспалитѣ на близката разклонена слива пуяци.

— Него оставете, ами вижте на каква пияна, намръщена баба прилича месечината! Чакай да и пукна веднажъ, та да я развеселя, — каза горскиятъ стражарь, следъ което сне отъ рамо старата си бердана и гръмна къмъ луната.

Лавнаха кучета. Чуха се неразбрани викове и заечаха чести гърмежи срещу маковци. Куршумитѣ засѣскаха наоколо.

— Олеле! — изрева горскиятъ, — удариха ме въ ржката.

— Бѣгайте, братя! — извика Иванъ, като захвърли гайдата и си плю на петитѣ.

Удариха му маковци едно бѣгане съ часове. Едва призори се домъкнаха въ Маково, дето веднага ги арестуваха дошлитѣ отъ града стражари. Обвиняваха ги, че сж искали да повторятъ кражбата си на коне въ село Радоєво, предъ което горскиятъ стражарь поиска да развесели луната.

СЪДЪРЖАНИЕ:

	Стр.
1. Пратеникът	3
2. Жертва на дълга	16
3. Въ гората	22
4. По неравен път	26
5. Предъ есенята	36
6. Обикновен край	38
7. Груйо Харамията	41
8. Знахарка	45
9. Стихове по поржчка	50
10. Скръбъ и самолюбие	68
11. Въ чакалото	70
12. Съперници	74
13. Щурецът	80
14. Истинска ревизия	82
15. Добротворци	87
16. По друг път	91
17. Стъпка към позора	97
18. Гжската	104
19. През сухия режим	109